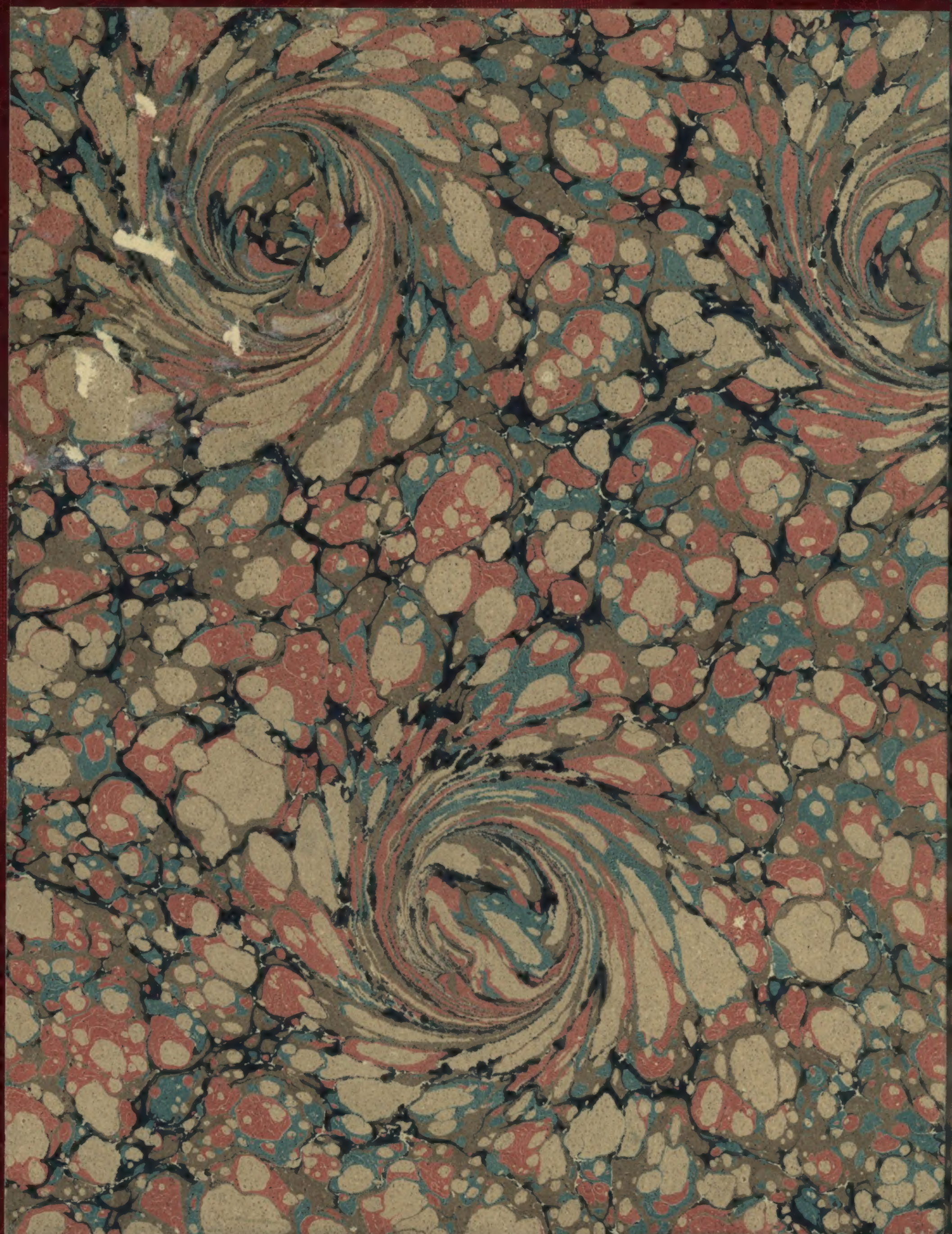
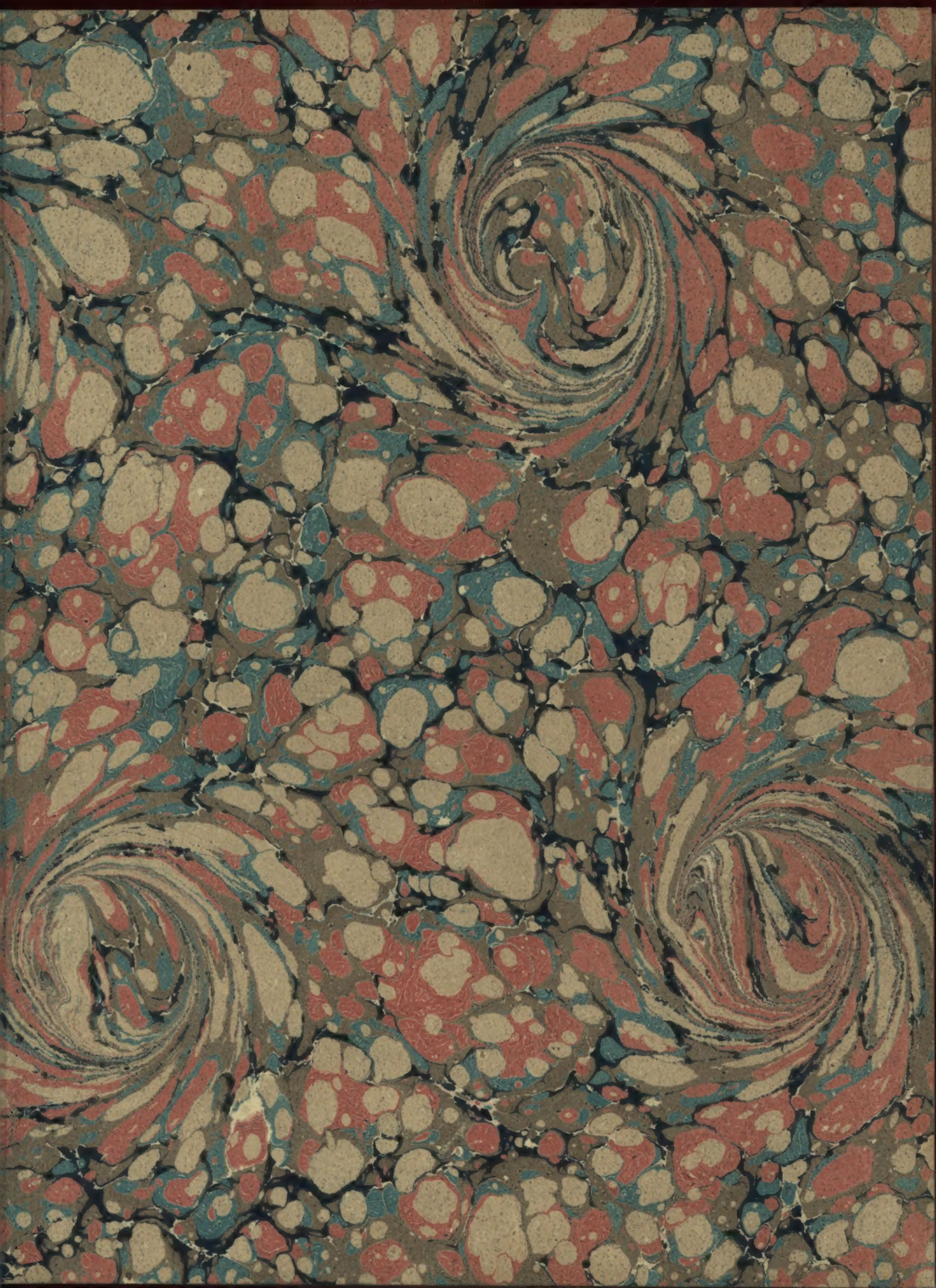

Ryckloff van Goens.

62

Javaense Reyse/

Gedaen van

BATAVIA

Over

SAMARANGH

Na de Koninckl ijcke Hoofd-plaets

MATARAM,

Door de Heere N. N. in den Jare 1656.

Waer inne den wegh upt Samarangh na Mataram, mitsgaders de Zeden / Gewoonten / en Regeringe van den SOUSOUHOUNAN, Groot-machtighste Koninck van 't Eyland Java, nauwkeurigh worden beschreven.

TOT DORDRECHT,

Voor Vinçent Caimax, Boeck-verkooper by de Beurs / in den Grooten Bibel. Anno 1666.

JAVAENSE REYSE,

Ofte

Beschrijvinge van den wegh uyt *Samarangh* na de Koninckliicke Hooft-plaets *Mataram*, mitsgaders de Zeden, Gewoonten, ende Regeringe van den *Sousouhounan*, Groot-machtighste Koninck van 't Eylandt *Java.*

DEn wegh van Batavia's reede na de Samarangh wert geoordeelt ontrent 53. a 54. Duytsche mijlen / gelegen 7. mijlen van Japare, alwaer alle uytlanders / 't zy Gesanten ofte particuliere persoonen / na de Mataram tenderende ter Zee met hun Schepen ofte Vaertuygen aenkomen / ende voorts te Lande derwaerts reysen.

Samarangh is een fraeye Javaensche Zee-stadt / doch onbemuert / bewoont met ontrent 20. a 25000. Huysgesinnen / makende uyt / na mijn opinie / 30000. Mannen ende 70000. Vrouwen ende Kinderen / hun ernerende met Visseryen / Hout-hacken / Planten / Sagen / Rijsplanten / ende sommige sobre Neringen. Alhier werden ordinair Konings Gesanten verwacht die met groote suite ende pompe de Hollantsche Gesanten / boven alle andere Natien / na boven Convoyeren. Samarangh een Iavaensche Zee-stadt.

Van Samarangh reyst men meest Zuytwaerts over 't eerste voor-geberchte / passeerende d'eerste Dagh binnen de distantie van 6. mijlen niet min dan 8. a 10. Dorpen aen den wegh gelegen / yder bewoont met 60. 70. a 100. Huysgesinnen / haer alle met Rijs-planten ernerende / behalven de Dorpen ter zijden af gelegen.

De eerste rust-plaets van Samarangh is na 6. mijlen advance in een Dorp / genaemt Ongaran gelegen / aen de voet van een hoogen ende seer playsanten Bergh / genaemt als het Dorp Ongaran. Desen Bergh streckt veeltijts met sijn top door de Wolcken; nietemin is deselve meest tot boven toe gecultiveert ende met swarte suycker ende andere Vrucht-boomen beplant / die van 't af ende uyt-vloeyende Water altoos konnen bevochtight werden. Alhier begint hem 't Eylandt als een wonder ende cieraet van de Nature op te doen met soo schoone ende heerlijcke Rijs-velden / als oock allerley Boom- ende Aerd-vruchten / dat sulcks niet te playsant kan afgebeelt werden. Ongaran is ontrent bewoont met 3. a 400. Huysgesinnen die subject zijn alle aensienelijcke Reysigers na de Koninck tenderende met kost en huysing te verschaffen / dat by dese mensche met groote slaefse eerbiedigheyt seer mildelijck wert geobserveert / sonder dat sy / op pene van 't lijf / yets van my opt daer voren hebben mogen ontfangen. Ongaran een Dorp, ende oock eenen hoogen Bergh van den selven naem.

 Van

Van Ongaran reyſt men over hoogh Landt ende tuſſchen de Bergen door / latende aen de rechter ofte de West-zijde het gemelte hooge Gebergthe / ende tuſſchen den wegh ende dit gebergthe een Valeye op 't minſte 2½. a 3. mijlen breet; alle met Rijs beplant / dat door ontallijcke af-loopende Rivierkens van 't hooge gebergthe nederdalende bevochtight werdt / ſich aldaer tot malkanderen verſamelende / ende de rivier van Damack tot loſingh invloepende. Hier beginnen oock de Dorpen meerder te werden / paſſerende ſomwijlen 3. a 4. in een ure tijdt / alle met aerdige namen na de conſtitutie der Landen af-gebeeldt. Na 6. mijlen advance komt men in 't dorp Chiandi, ofte wat verder Salatiga, grooter ende rijcker bevolckt dan Ongaran: hun alle met den Landt-bouw ernerende. Van Samarangh tot hier paſſeert men ongelooffelijcke groote Jaty ofte Eycken Boſſchen van hooge ende boven gemeene ſware Boomen / daer men uyt de ſommige plancken kan ſagen of balcken hacken / welcke niet min dan 3. a 3½. voeten breedt zijn.

Valleye:

Verſcheyde volckrijcke Dorpen.

Ongemeen groote Boſſchagiē van Eycke-Boomen.

Van Salatiga ofte Chiandi voort reyſende langhs den zoom van 't voorgemelte gebergthe / dat hier noch veel hooger is als Ongaran, laet men de Rijs-velden ongelooffelijck groot aen weder zijden / voornamentlijck ter rechter hant / leggen / op alle ½. ende ¼. mijlen met ſchoone Dorpen rondſom in de Velden verſpreydt / paſſerende den darden dagh de rivier van Damack, loopende tuſſchen 't gebergthe met groot gedruys langhs de Klippen door / over de welcke een ſchoone Maſſive Brugh geleyt is van dicke Jaty-balcken onderſteunt: yder planck van deſe Brugh is een balck van 10. a 12. duymen vierkant / bequaem om met duyſende Olifhanten ende ſwaer geſchut over te marcheren. De lenghte is ontrent 300. paſſen / deſe Brugh leyt in een woeſt ende naer berghachtigh Bos / ende heeft men den 3. dagh / uyt oorſake van de Bergen ende Boſſchen / weynigh Dorpen.

De Riviere van Damack.

Een ſwaere brugh over de ſelve.

Van Chiandi ofte Salatiga reyſt men ordinair 7. mijlen tot de eerſte Poort ofte openingh van de Provintie Mataram, genaemt Silimby. Deſe Poort leyt ontrent 18. a 19. mijlen van Samarangh, tuſſchen 't woeſte gebergthe / makende de ſelve aen die zijde een pas tot den ingangh van de Mataram, beſet met Krijghſ-volck. Binnen deſe Poort leyt een groot Dorp met 15. a 1600. Huyſgeſinnen / Landt-bouwers bewoont / behalven de Militaire / die alle nieuwe Manen ordinair verwiſſelt werden / hier over is geſtelt een Nebey, ofte grooten Heer / wiens officie is van alles wat daer paſſeert notitie te houden / mogende ſonder ſpeciael Licentbriefken uyt de Mataram niemant paſſeren na Samarangh.

Silimby de eerſte Poort van Mataram.

Door de poort Silimby gepaſſeert zijnde / heeft men noch 1. a 1½. mijl woeſte ende berghachtige Boſſchagie / wanneer hem 't Landt weder ſoo vermaeckelijck op doet / dat 't ſelve een ingangh tot een aerdts Paradijs vertoont / hebbende ter rechterhandt noch al 't vervolgh van 't voorgemelte gebergthe / ende in de Valeye 't vervolgh van de ſelve Rijs-velden. Deſe Rijs-velden werden hier rondſom ſoo groot / dat men die niet mogelijck is over te ſien / ſchoon men op een tamelijcken bergh ſtaet / ſtuytende 't geſicht rondſom in de Velden tegens ſeer ſtaeye / hooge / berghachtige Heu-

Vermaeckelijcke Landouwe, groote Rijs-veldē, en allerley Boom- eñ Aerd-vruchten.

Heuvelen / seer schoon met allerley Boom- ende Aerd-vruchten beplant ende met ontallijcke Dorpen beslagen / die een goede kanon-schoot van malkanderen rondsom verspreyt leggen. Ter rechter hand passeertmen de voet van een uytnemende hoogen / doch meest bebouden Bergh / genaemt Marbabou, sich met legen Heuvelen aen Ongaran sluytende. Alle dese Bergen ende Heuvelen geven soo overvloedigen water van haere hooghten neerwaerts / dat 't zelve sonder sich in Godes milde goetheyt aen ons ondanckbare menschen / te verwonderen / niet kan aengesien werden / oock kan ick niet na laten van desen bergh Marbabou te getuygen / siende dat men weynigh van de top roockte / op des selfs schoonheyt soo verlieft te wesen / dat ick lust had die te gaen besichtigen ; maer meer dan 2½. uren op een achtermiddagh langhs eenen straepen wegh geklommen hebbende / vonden ons soo moede dat mijne gesellen ende my selfs de moedt ontviel om sonder nacht-rust den top te bereycken / passeerende in die korten tijdt niet min dan 12. gehuchten / de minste met 15. a 16. huysgesinnen bewoont / die ons alle met groote verwonderinge ongelooffelijcke eere bewesen / ende reede met een draeghstoeltjen bereydt waren my boven te dragen : wy sagen alhier Be-zuyden en Be-noorden den Oceaen ; een soo vermakelijcke Lands-douwen als op de werelt ergens zijn magh / springende aen den voet van dit geberghte tusschen uyt / groote steenen ende klippen soo schoone naturelijcke Fonteynen alle cristalijn blanck water dat 't selve wel meriteert in desen gedacht te werden. Van desen Bergh Marbabou reystmen voort door dese heugelijcke Velden / tot aen de 2. Poort Tadie, welcke een tweede ingangh tusschen 't geberghte in de Mataram maeckt. Dit Dorp na 't geberghte Tadie genaemt / is seer Volckrijck ende passeert men hier een schoone Rivier / die seer veel water uyt d'omleggende Bergen in haer schoot ontfangende soo snel af loopt dat geen Brugh by Menschen handen gemaeckt in de Regen-tijt deselve soude konnen wederstaen. In de Somer ofte het drooge saysoen passeert men deselve lichtelijck tusschen en over de groote Klippen ende steenen / die haer rugh door snee ende uyt-schueren van 't water als dan op sommige plaetsen wel 40. a 50. ja tot 200. Voeten boven steecken / die in de Regen-tijt niet alleen onder loopen maer selfs overvloeyen en haer wijdte op 1. 2. a 3. kanon-schooten boven de oevers verspreyt.

Marbabou eenen uytnemenden hoogen en schoonen Bergh.

Schoone Fonteyne uyt de selve voort springende

Tadie de tweede Poort of inganck in de Mataram.

De wegh van Silimby op Tadie wert gehouden op 7. Duytse mijlen / ende niet min dan 25. a 26. Mijlen van Samarangh : door de Poort Tadie voort reysende komt men binnen 't vermakelijcke geberghte dat den Mataram rondsom bevanght ende besluyt / hier liggen de Dorpen aen allen zijden (om dat het Landt tusschen 't gemelte Geberghte meest vlack is) soo overvloedigh datse niet te tellen zijn / ende wert niet getwijffelt ofte deselve passeren het getal van 3000. alle in seer schoone Rijs-velden op heuvelachtige plaetsen met Fruyt-boomen verciert ende Bambosen beheynt / gebout. Dese Dorpen zijn oock alle seer Volck-rijck / yeder Dorp met 100. 150. tot 1000. a 1500. Huysgesinnen bewoont / soo dat men alhier ontrent de Mataram genakende schijnt dat de Myrmidones haer selven hier geplant hebben / het Landt is aldaer soo rijck van

Ontallicke veele Volkrijcke Dorpen.

van

Schoone Rivieren en ſpringende Wateren.

van ſchoone Rivieren ende ſpringende wateren / dat de nature ſchijnt een proefſtuck van vermaeck geformeert te hebben / om haer ſelfs te verheugen / naeuwlijcx een Dorp zijnde ofte men kan hem gaen baden ende waſſen in de uytſpringende aderen die de Javaenen op ſommige plaetſen ſeer aerdigh met de Bergh-ſteenen geaccomodeert hebben / tuſſchen welcken 't water continueel wech-vloeyt naeſt de naeſte Rivierkens.

Het geberghte Ongaran ende Marbabou omringht al het geberghte gevolgelijck de Weſtzijde van de Mataram, ſtreckende van Samarangh (daer 't ſelve 1½. Mijl van de ſtrant ſijn aenvangh neemt) meeſt Z. ten W. na den meergenoemden Bergh Ongaran, van daer Z. Z. W. tot den Bergh Marbabou, van Marbabou meeſt recht Zuyden tot den Belirangh ontrent 2. mijlen be-noorden Tadie. Deſen Belirangh is oock hooger dan Marbabou ende wert gehouden voor den alderhooghſten Bergh van 't Landt / die onſe Schepen uyt Europa komende / ende 't Landt van Java in 't Ooſte-zayſoen aendoende wel kennen / deſelve wel 36. mijlen van de Wal te ſien zijnde. Deſen Bergh door ſijn groote hooghte eyndight allenghſkens op een diſtantie van 8. a 10. mijlen tot aen de Zuytzijde van 't Landt / dicht aen de Zee leggende / ontrent 6. mijlen van 's Koninghs-hof, ende 10. mijlen van de Zee in 't Zuyden / ſoo dat den wegh van Samarangh tot in de Mataram gehouden wert / door Boſſen en omwegen / op ontrent 30. mijlen ende tot aen de Zuytzijde 34. mijlen hoe wel in de rechte diſtantie niet meer dan 20. mijlen van de eene ſtrand tot d' andere recht Z. en N. gereeckent wert.

Belirangh den Hoogſten Bergh des Landts woort wel 36. Mijlen in Zee geſien.

Aen de Poort Tadie gemelt / leyt mede een ordinair krijghs-macht ſtercker als aen Silimby, ende is men aen deſe Poort ſeer naeuw ſiende wie datter paſſeert / ſoo wel in 't uytgaen als binnen reyſen. Hier over is een groot Heer tot Gouverneur geſtelt / die van alles aen 's Koninghs Commiſſariſen redenen moet geven als den rechten ingangh tot den Mataram ende des Souſouhounans Hof zijnde.

Deſe beyde Poorten Silimby ende Tadie leggen tuſſchen 't geberghte op den pas ingedrongen. Aen beyde zijden is het Landt ſeer woeſt van wildernis ende met houte heyningen beſet. De Poorten zijn van hout die tuſſchen de Bergen als haer Muren ingetimmert zijn / nietemin kanmen genoeghſaem ter zijden de Poorten / langhs de ongebaende wegen / over 't geberghte klimmen / betrapt zijnde / dat grootelijcx ſijn prijckel heeft / ſoude ſulcks met ſijn hals ſonder genade moeten boeten / als een kenteecken dat hy een miſdader / dief / fugitijf / doodt-ſlager / &c. weſen moſte.

Noch 2. Poorten Oupack en Caliadier.

Van Tadie voort reyſende paſſeert men noch 2. Poorten een mijl Z. ende N. van malkanderen / genaemt Oupack, ende de naeſte aen de ſtadt Caliadier. Aen deſe beyde Poorten wert ſoo heel naeuw niet geſien / nietemin door Oupack magh niemandt onbekent paſſeren ende is mede met Krijghs-volck beſet.

De Poort van Caliadier kan niet gepaſſeert werden ofte men gaet eerſt

eerst door een sterck afloopende Revier / daer sich veel kleyne in vergaderen. Een kloeck Man is hier onmachtigh tot de knie in 't Water te staen / sonder wegh gespoelt te werden / doch is ordinair in 't drooge zaysoen niet boven een knie diep. De hooge oevers nochtans getuygende dat hy in de Regen-zaysoenen wel 150. Voeten hoogh vloeyt.

Een sterck afloopende Riviere.

Binnen Caliadier zijnde is men in de Mataram, die hier sijn populeuse aenvangh neemt / zijnde 't selve in de rechte wegh een breede straet loopende wat vlammende gekromt: doch in sijn strecking meest recht Zuyden ende Noorden. Dese streeck is niet min dan 2. mijlen langh correspondeerende in 't Zuyden recht op des Coninghs-hof, loopende door dese straet verscheyde Rivieren / die men alle te paerde gemackelijck door rijt / ende uyt deselve verscheyde straten aen weder zijden / doch principael na 't Westen / alwaer de Stad met een seer ouden muer wel 2. Mijlen langh van loutere gehouwen-steen noch besloten is. Dese muer is alle van vierkante graeuwe steenen twee voeten langh / ende 10. duymen in 't vierkant / dick op gestapelt / sonder kalck ofte eenigh metselwerck / soo net in de winckel gearbeyt zijnde datse recht op staet. De hooghte deser muer is niet min dan 18. a 20. voeten: de dickte onder ten minste 12. ende boven 8. voeten; de dunte vande dickte met kantelingen afgescheyden / maer door den grooten ouderdom / daer af de Javaenen geen tijdt weten / is dese muer op veel plaetsen met breffen / daer haer passagien leggen / ingestort soo dat deselve niet meer als een ruine ende geen af schuttingh van de Stadt zy.

Mataram de Koninklijcke Hooft-stadt.

Het hof des Konincks.

Eenen ouden swaeren muer van opgestapelde steenen sonder kalck of metselwerck.

Gelijck dese Stadt tot aen 's Koninghs-hof Z. en N. wel twee mijlen langh is / soo is deselve Oost ende West niet minder. Bewesten dese Hof-straet alleen / daer het gepeupel in sulcken overvloedigen getal woont / dat sulcx sonder verwonderinge niet wel kan gesien werden.

Het vermaeckelijckste deser plaets is / dat men op 't groote pleyn staende voor 't Hof sich rondsom in een aengenaem ende seer playsant geberghte besloten vind / alle met vruchten beplant tot boven op den uytersten top / zijnde 't geberghte (uyt-genomen den Beliranghi, die uytmunt) maer soo hoogh dat men de Boomen op den top bequaemelijck bekennen kan.

Dit Geberghte leydt in 't Oosten / maer een kanon-schoot van de Stadt / ende noch dichter aen 's Koninghs-hof, doch in 't Westen niet min dan 3. 4. a 5. mijlen / in 't Noorden tot den ingangh van Tadie 4. mijlen / ende in 't Zuyden loopt dese vlackte tot aen de Zuyder-straet ongeveer 2½. a 3. mijlen achter des Koninghs-hof, makende achter des Koninghs-hof een heuvelachtige vlackte van 7. a 8. mijlen Oost ende West breet tot op de strand / met soo vermakelijcke Dorpen verciert / als men met oogen aenschouwen magh:

In dese Streeck-landts achter 's Koninghs-hof heeft den Koninck ongelooffelijcke groote Diergaerden daer hy tot sijn vermaeck ende de jaght besloten hout ettelijcke duysenden Herten / Rhinocers / wilde Hoebee-

Diergaerde of waeranden des Konincks.

beesten / ende uytnemende groote Stieren / de maet van onse Stieren oock haer ordinair ver-overtreffende. Item wilde Paerden / ende andere Vee: yder soorte besonder tusschen de Bergen met sware Eyckken houte Heyningen afgesloten zijnde / binnen de welcke men sonder eenige bekommeringe van Tygers / Slangen ofte andere ongedierte vrypelijck Jagen kan: gelijck ick met des Konincks Hovelingen wel gejaeght maer noyt Ongediert bejegent hebbe. Nu sal ick overtreden tot des Konincks ende der Volckeren costumen ten Hove:

Zeden der Iavanen.

D'ordinaire zeden der Javanen zijn onder malkanderen seer beleeft ende courtoys / doch by den minderen aen den meerderen seer slaefs / sullende den Dienaer zijn Heer noyt derven aensien dan met betuyginge van sijn dienstvaerdigheyt: aengesproken zijnde van sijn Heer hout hem soo stijf stil als een block / nochtans met een snel gesicht 't heerschap aensiende / die hem yets / daer hy om staen moet / bevolen hebbende / roept hy met een groote stemme Coula: ende loopt uyt al sijn macht sijn opgeleyde last uytvoeren / die verricht zijnde / komt al loopende weder tot sijn Heer: dickmael eens soo hart blasende als wel sijn moeheyt vereyst / daer sy een teecken van hun vlijt quansuys mede willen uytbeelden. Voor sijn Heer gekomen zijnde gaet hy kruyselingh op de aerde neder sitten / sijn Heer aensiende soo langh tot dat hy hem toewenckt / 't welck hy merckende seyt Coula Sampejam, ende daer na antwoort op sijn Meesters last. Dese eerbiedigheyt / die de ordinair dienaers aen kleyne ende geringe Heeren toonen / moeten de alder-grootste Heeren van 't Landt / soo wel Pangorans als andere / aen den Sousouhounan bewijsen: daer uyt de Sauveraine regeringe van dien Vorst kan afgemeten werden.

Slaefsce eerbiedigheyt die de dienaers aen hunne Heeren ende de Heeren aen dē Koninck bewijsen.

Driemael ter weeck komt den Koninck ordinair buyten sijn Hof / namentlijck eenmael des Saterdaeghs ofte des Maendaeghs om te tournoyen; eenmael des Donderdaeghs om Justitie ende Recht te doen; ende eenmael om na sijn believen met de Grooten sijns Rijckx te Pitchianen ofte raet te houden; behalven dat hy anders wel gewoon zy / d'andere dagen mede / uytgenomen den Vrydagh / dat haer Sondagh is / te observeren / om buyten te komen / na dat hem sulckx behaeght.

De groote van 't rijck moeten alle dagen ten Hove komen, behalven op den vrydagh.

Alle de grooten van 't Rijck bestaende in Pangorans, Radins, Tommagons, Nebeys, Rangas, ende Quyeys, moeten alle dagen / uytgesondert den Vrydagh / voor negen uren 's morgens ten hove op 't groote pleyn compareren / ende aldaer sitten wachten ofte den Koninck buyten quam; ofte niet buyten komende yemandt van haer binnen geroepen wierde / 't zy dat den Koninck komt ofte niet / soo vermach niemant van daer te scheyden voor de klock 12. uren des middaghs. Welcke servituyt niemant verby mach als door sieckte / wanneer hy 't selve aen eenige van 's Koninghs Gouvernanten moet laten weten / die sulckx den Koningh aendient / ofte anders liep hy groot prijckel van 't leven te verliesen / soo hem de Koningh quam te missen als men na hem vraeghde / ende hy sijn redenen niet bekent gemaeckt hadt.

Nie-

Niemant van 't geheele Landt heeft hals-recht aen hem selver / ofte authoriteyt ende commissie yemant te dooden / maer wel een yder in sijn Landt-Vooghdy om te laten vangen en binden / ende soo voort na de Mataram op te brengen: alwaer op d'ordinary Recht-dagen de selve door de Fiscalen / dat met eenen de Scherp-rechters ende Executeurs van 's Koninghs wil zijn / den Koningh werden aengeklaeght.

Den Koningh op d'ordinary Justitie-dagen te voorschijn komende / werden alle geraes van Gommen / Bommen / Trommen / ende alles wat ghelupt maeckt stil gehouden. Den Koningh stelt sich dan op een verheven Somer-huys met sijn ordinair Lijf-wacht verselt / op soodanigen plaets / dat hy de gevangens bequamelijck sien kan. Dese gevangens zijn seer cruel geklupstert / hebbende een block om den hals / dat lincx en rechts over beyde schouders soo langh uytsteeckt / dat beyde de armen / tot het eynde der vingers / daer aen gebonden zijn / somtijdts oock noch een block aen beyde de beenen / die sy dan niet meer als twee handt breedt teffens konnen voort setten / somtijdts noch met een kettingh van 't eene block tot het ander t'samen gebonden / dat sy op geen voet lenghte na recht over eynd konnen staen. Dus gebonden ende geknebelt werden de misdadigers als beesten op haer buyck plat neder voor den Koningh geworpen / ontrent 50. treden van sijn Persoon. Hier komt dan den Fiscael met sijn aenklachte / latende sijne getuygen / die niet minder als drie onbemaeghschapt mogen zijn / soo verre van hem / dat haer onmogelijck zy te hooren wat tegens de Majesteyt gesprooken wert. Den Fiscael sijn aenklachte gedaen hebbende / moet stil blijven sitten / tot dat hem van de Koningh weder gevraeght wert / middelerwijl roept den Koningh een sijner heerlijckste Grooten die 't hem behaeght / en sendt die tot den misdadiger / om hem te vragen om wat reden hy dus gebonden ende gevangen is: maer eer d'antwoort des misdadigers voor den Koningh komt / soo sent hy een voornaem Heer van de Wijste ende Oudtste om de getuygen te examineren tegens d'aenklachten met dreygement van 's Koninghs ende de Hemelsche gramschap op haer kop / soo sy liegen ofte uyt eenige passie den Delinquant beschuldigen. Middelerwijl komt den eersten uyt-gesonden Heer den Koningh rapporteren de antwoorde des Delinquants op de vrage hem voorgestelt / ende eyndelijck den anderen met het antwoort der getuygen. Dese getuygenisse examineert den Koningh met de confessie / houdende daer over eenige discoursen met sijn Grooten / soo 't hem behaeght / dat seer weynigh als in swaere saecken van groote nasleep geschiedt. Den Koningh gemediteert hebbende / doet door den aenklager de getuygen sijn gramschap aenseggen / met uytroepingh van haer geslachten / soo sy hem quade Justitie doen spreken / gevende voort deselven bevel met de executie voort te gaen: dat mijns wetens noyt geschiet ofte de getuygen komen met des misdadigers confessie meerendeels over een: des niet / moeten de getuygen van haer redenen noch getuygenis brengen / die krachtigh genoegh is den misdadiger te overtuygen / die dan oock veel cruelder gedoot wert / sonder dickmael sijn Vader / Vrouwen / Moeder ende Kinderen te verschoonen: 't welck oorsaeck is dat de getuygen

Rechtsplegingе des Koninghs over de misdadige.

Fiscael en getuygen.

haer niet licht laten gebruycken / ende veel fouten door den beugel loopen / die den Koningh niet aengebracht werden.

De Doodt-waerdige straffen bestaen in diversche overtredingen / die meerendeels rechtvaerdigh zijn; oock weet men hier van geen andere straffen als de Doodt / de geboden zijn dese:

Geboden der Iavanen.

Wie een Paert ofte Koe steelt moet sterven.

Wie Overspel begaet met ander Mans getroude Wijf / moet sterven.

Hoererye onder vrye Persoonen is aerdigheyt.

Wie een huys overklimt ende op eens anders plaets by een slavin gevonden wert / wert lijf-eygen van den Huys-heer wien / de slavin toe komt / soo hy vry is / maer den Heer van kleyne staet ende hy Dienaer van een grooter Heer zijnde / wert aldaer aengeklaeght ende verliest sijn vrydom.

Wie eenige Huys-braeck doet / ende op de daet gevat wert / moet sterven.

Wie qualijck van de Majesteyt des Koninghs spreeckt / hoe geringh het zy / moet sterven / ende die dit gehoort ende niet aengebracht heeft moet oock sterven / welcke fauten seer selden gebeuren om dat de Javanen buyten gemeen seer wel konnen veynsen.

De Konink gebruyckt absolute macht om te doen dooden wien hy wil.

Alle andere straffen des Konings wil particulier rakende / is geen mate noch ordre van te schrijven / die tot allen tijden / ende als hem sulcx in de kop schiet / soodanige beveelt te dooden / als 't hem behaeght / employerende tot executeurs den Vader om sijn Soon te dooden / den Soon om sijn Vader te dooden / den eenen Broeder om den anderen te dooden: doch de redenen zijn ordinair jalousien van sijn Staet / ofte datse in 't uytvoeren van 's Koninghs bevel haer eygen sinnelijckheyt gevolght hebben / ofte immers ouden haet op d'een ofte den anderen / als ontrent Wiera Gouna, ende wel 2000. Papen gebleken zy.

Verschijninge des Konincks in sijn Binnin-voor-hof.

Den Koningh te voorschijn komende om van sijn Onderdanen te hooren watter al omgaet door sijn Rijck / komt met groote gravitept in sijn Binnen-voor-hof / daer alleen sijn geliefde ende de grootste Heeren vergaderen mogen: alle anderen moeten op 't voorpleyn sitten wachten tot dat sy geroepen werden / hier sit den Koningh een tijt langh stil met groote silentie onder de grooten / die als slaven gekruyst nedersitten met de handen op de dyen / die t'samen gestrengelt gebouwen met de knien gelijck zijn / met het hooft heel voor over gebogen ende d'oogen na d'aerde geslagen / sonder dat yemant derft op sien / veel min spreecken / ofte hy was een doodt Man. Aldus sittende spreeckt den Koningh den sulcken aen / die hy over sulcken Landtschap gestelt heeft / daer 't hem believt na te vragen. Doch om dit wel te verstaen is 't noodigh hier eerst te verhalen de maniere van sijn Gouverneurs ende hoedanigh sijn Grooten over 't Rijck gestelt zijn.

Provincien van Iava mitsgaders de Politike regeringe van de selve.

Java bestaet in 14. Provincien / daer van den Koningh 12. besit / dese Provincien buyten de 5. binnelantse zijn genaemt / Balambangham, Sorbaya, Tuban, Paty, Damack, Pamalangh, Chribon, ende buyten

ten dese 't Eylandt Madura. Alle dese plaetsen hebben buyten Paty haer Pangorans, ofte subalterne Koningen/ die generalijck moeten besorgen dat in hun Landt niet geschiet ofte den Koningh wert 't selve aengebracht/ niettemin heeft den Koning over yder deser Provincien sijn eygen Stede-houders/ die boven dese Pangorans Luytenanten 't absolute gesagh hebben.

De verdeelde Leden ende Steden deser Provincien staen wel onder de gemelte Stede-houders/ maer niettemin zijn des Sousouhounan ende des Pangorans Gouverneurs in 't bysonder aldaer mede/ die niemand als den Sousouhounan ofte haer Pangoran redenen hebben te geven van haer bedrijf/ hoewel subject de Stede-houders van de Provincien te respecteren. Behalven al dese Stede-houwers zijn op yder plaets noch 2. Sabanders ofte Tol-meesters/ dewelcke alle dese Gouverneurs/ ofte Stede-houwers niet behoeven te gehoorsamen/ soo sy oordeelen dat hun bevel den Sousouhounan mocht schadelijck zijn. Dese Gouverneurs ende Sabanders moeten redenen geven aen 2. Commissarisen (die by mijn jonghste aenwesen Wira, ende Wiera d'Jaia genaemt waren) van den Sousouhounan over alle de Noorder Provincien gestelt. Dese Commissarisen hebben noch haer eygen toesienders daerenboven in de Provincien/ om te vernemen ofte hun alles wel ende getrouwelijck aengebracht wert/ die alle avonden ende alle morgen met nieuwe tijdingen in 't Hof komen. Over Paty ende Jappare is even de selve policie/ uytgesondert datter geen Luytenanten van eenige Pangorans zijn/ maer staen dese groote Steden onder des Koninghs eygen Gouverneurs/ dat sijn liefste vrienden ende grootste minjons zijn. Ende om nu wel gedient te werden sal men selden sien dat hy langer dan een Jaer yemandt in alle dese bedieningen hout: maer gelijck den eenen Gouverneur den anderen soeckt een voordeel af te sien om den Koningh meest te behagen/ soo werden veel van hun lichtelijck verworpen ende andere in plaets gestelt/ daer toe een yder ten Hove sijn debvoir doet om een Gouvernement te hebben/ ende van de slavernye van 't Hof wat ontslagen te zijn/ alsoo een yder Gouverneur in de Steden hem doet eeren als een Vorst/ soodanigh dese den Koningh eer gewoon zijn te bewijsen.

De vijf Binnen-landtse Provincien staen yder onder den Tommagon, die sijn Stede-houwers in maniere als voren op Porbaya, Blitar ende Salaron heeft. De Stadt-houwers van de overheerde Koningen Crappia ende Mataram selfs staen onder den Tommagon Mataram als Koninghs Erf-landen/ daer op sich den Sousouhounan als sijn eygen Volck en Landts-luyden meest betrout/ die oock gehouden werden (ende ick vast stelle) voor getrouwer ende goedaerdiger menschen als die van de andere Provincien.

Boven dese Pangorans ende Commissarisen ten Hove is over yder Provincie ende Stadt noch een apparten Commissaris/ aen wien van alle de subalterne Gouverneurs ende Sabanders rekenschap wert gedaen van d'inkomsten op yder Provincie/ Stadt ofte Dorp/ gevallen/ welcke neffens de voornaemste dagelijcx ten Hove in de naeste plaetsen com-

compareren / om te hooren wat van andere ontrent den Koningh aengebracht wert.

Krijghs-bedieninge en macht der Iavanen.

Boven dese Politijcke bedieningen zijnder noch veel andere over de Militairen gestelt / die groote authoriteyt hebben. Haer manier van Militie is dusdanigh: Alle naemwaerdige Grooten hebben een beschreven register van den Koningh, hoe veel volck onder haer vertrouwt zijn/ als by exempel:

Onder Pangoran Porbaya	50000.	Mannen.	
		48000. met Piecken/ ende	
		2000. met Musquetten.	
Onder Pangoran Sorbaya	50000.	ad idem.	
Onder Pangoran Butar	40000.	daer onder	1000. Musquetten.
Onder Pangoran Salaran	40000.	ad idem.	
Onder Pangoran Cherbon	100000.	daer onder	6000. Musquetten.
Onder Pangoran Madura	20000.	daer onder	500. Musquetten.
Batou Balambanghan	20000.	. . .	500.
Pangoran Touban	20000.	. . .	500.
Pangoran Pamalangh	20000.	. . .	500.
Pangoran Damack	20000.	. . .	500.
Tommagon Paty	40000.	. . .	1000.
Onder den Koningh selfs onder sijn alderbeste Vrinden	500000.	. .	100000.
	920000.	Coppẽ.	115500. Musquetten.

Dit getal wert gehouden om geduerigh tot de Wapenen geemployeert te konnen werden die by 't versorgen van haer eygen Huys-saecken noch subject zijn/ om by beurten met sulcken getal hun meester te versellen als haer geboden wert. De Overheden hier van zijn over 1000. ende 100. somtijdts oock over 50. ende 25. ende werden de grootste Mantrijs ende de kleyne Loeras genaemt. Van 's Koninghs wegen zijn alom Commissarisen/ om te sien dat dit getal niet vermindert / noch oock vermeerdert en wert / behalven die sijn eygen Soldaten zijn/ welck hy soodanigh vermindert ende vermeerdert als 't hem belieft.

Over al dese Wapenen in 's Koninghs-hof zijn mede expresse groote Heeren/ sijn beste Vrienden/ die over beyde sijn Wapen-huysen ende Bus-krupt (dat ver buyten 't Hof in de aerde begraven leyt) gestelt zijn.

Sijn Geschut werdt onder een seer voornaem Heer (die over alle de Constapels/ ende Roer-makers gestelt is) mede seer wel gade geslagen: daer niemant sonder perijckel van 't lijf soude mogen by komen / als die daer bescheyden zijn.

De swaerste Bedieninge des Iavaenschẽ Rijcks.

De alderswaerste Bedieninge van 't heele Javaense Rijck, is 't Officie van den Tommagon Mataram, die by na nacht noch te dagh rust heeft om al dese dingen wel te besorgen / ende daer van 's Kohinghs curieuse wil te voldoen: doch soeckt den Koningh ordinair de vigilantste ende getrouste tot sijn hulp / die by goet comportement ordinair seer verheven wer-

werden; ooch continueert de bedieninge van de Tommagon ordinair niet boven 2. jaeren/ behoudende echter ſijn naem ende reſpect/ al is een ander in ſijn plaets geſtelt/ by wiens naem dan eenige veranderinge gedaen wert/ alſoo veelmael deſelve twee Perſoonen om de twee a 3. jaeren deſe bedieninge waernemen.

Boven alle deſe gequalificeerde Heeren door 't geheele Land verſpreyt/ zijnder noch ten minſten 6000. Onder-ſchouten die ooch onder vier aparte Hoofden ofte Opper-ſchouten ten Hove reſiderende/ verdeelt zijn. Deſe loopen met heele troupen door 't Landt als Jacht-honden/ om te ſien ende hooren watter paſſeert. Deſe zijn die d'aenklachte voor den Koningh doen/ van allen ſaecken: haer worden ooch alle delinquanten overgelevert/ ende getuygen met d'informatien daer nevens geſonden. Deſe gaſten zijn met eenen/ als hier voren geſeyt/ de executeurs ofte Beulen van des Koninghs Juſtitie. De ſelve mogen in alle vergaderingen vry inkomen ende vragen watter te doen is/ ſelfs by de grootſte Heeren van 't Landt/ ſoo dat dit Volck ſeer gevreeſt wert. 6000. Onder-ſchouten.

De maniere van de Javaenſe Regeringe aldus geſtelt ende den Souſouhounan te voorſchijn gekomen zijnde/ om over ſijn regeringe te mediteren/ ſpreeckt ordinair eerſt ſeer familiaerlijck met de Pangorans, die ſoo ſeer als yemandt der minſte hem vleyen ende ſoecken te behagen/ niet dan by noot/ ende dat ſulcx niet verby magh/ van ſwarigheyt ſpreeckende; alle d'andere na advenant trachten met alle macht de Koningh niet dan van ſijn Landts wel-ſtant ende goede geſtalte al om te ſpreecken: doch den Koningh die ontallijcke Spions heeft/ welcke hem alles aenbrengen/ ſelver yets te voorſchijn brengende/ dat hem niet behaeght/ iſſer terſtont groote alteratie onder den gantſchen hoop/ die ordinaer niet min dan 2. a 3000. groote Heeren zijn/ niemandt dervende opſien noch kicken/ tot dat den Koningh yemant na de redenen vraeght: den gevraeghden (die ooch ſeer wel kenniſſe daer van door ſijn Spions heeft) is wel geſtelt den Koningh te antwoorden (ſulckx met de ſijne te voren op 't alderbeſte al overgeleyt hebbende) trachtende eerſt met de alderdiepſte ootmoedigheyt des Koninghs redenen met de waerheyt te vergelijcken ende alſoo zijn redenen te debatteren/ ſoo lief als hem ſijn leven is/ ſich trachtende te wachten den Koningh eenigh ſchaduwe van miſnoegen te geven. In deſe kunſt beſtaet al haer ſtudie/ ende oeffenen haer dagh en nacht met de hare die deſe gave meeſt hebben: want die den Koningh yets ſeyde dat hem vertoornde ofte de Majeſteyt van ſijn Perſoon niet paſte/ is de minſte ſtraf van alle bedieningen verworpen te werdẽ/ die dan van yder verſmaet als bedelaers achter landt loopen/ ende eyndelijck gedoodt werden/ ſoo 't niet op de verſe daedt geſchiedt. Ter contrarie die 's Koninghs reden met luyſter ende reputatie van den Vorſt wederleyt en ſulcks den Koningh behaeght heeft/ toont hy daer op ſijn genoegen ende geeft dan ordre hoe hy die ſaecke verſtaet. Verſchijninge des Konincks ende ſijner Grooten ten Hove, die hem met ſlaeſſe dienſt-baerheydt gehoorſamen.

Ick hebbe in deſe Hoofſe vergaderinge geweeſt dickmael preſent (alſoo d'audientie van Uytlandtſe Geſanten op die dagen ordinair/ als den ſtaet rakende/ geſchiedt) en wy dickmael ſoodanigh verwondert over de

Souverayne macht van desen Vorst/dat ick 't selve eer een mirakel dan een ordinair maniere genaemt heb / om sulcken grooten Volck soo slaefs te regeren. Om nu 't selve ontrent my te betoonen / heb ick onder andere gesien dat den Vorst bevel gaf onse lijf-schutten / die buyten gebleven waren/ binnen te roepen: dit raeckte alle de Heeren die Wapenen ende Militien onder haer hadden/ ende om dat den Koningh niemandt by naem hadde last gegeven / liepen ontrent 2. a 300. alle oversten over de Militie gelijckelijck op staende / henen met sulcken gedrups/dat deselve malkanderen onder de Voet liepen/alleen om 6. Soldaten te roepen/die daer op bot genoegh/op onse wijse/quamen/en dicht achter ons quamen nedersitten. Hier na gaf hy noch ander bevel daer in yder sijn officie seer wel wist te quijten. Eyndelijck gaf den Koningh last/ een Potsen-maker / een Fransman / die ick mede gebracht ende versocht had den Koningh eenige recreatie aen te mogen doen/ binnen te roepen. Hier was een oogenblick wat alteratie/maer niet langer tot dat men 10. tellen mocht / ofte den geheelen stoet groot ende kleyn (buyten de Pangorans) vloogh met sulcken gedrups op / datter de aerde van daverde/ om een Sot binnen te halen / die soo dicht omringht wiert dat hy door verbaestheyt het Lijf schier verloren had / ende soo beteutert binnen quam dat den Koningh ende de Pangorans boven maten daerom lachten. Den gantsen hoop weder geseten zijnde/ vraeghde den Koningh hoe sy alle om een Sot soo geloopen hadden : De geheele vergaderinge hadt het oogh op den Tommagon Mataram als 's Konincx Stede-houder in de groote Stadt/die met een geswinde aerdigheyt antwoorde : Uw' Dienaren zijn soo vaerdigh sijn Majesteyts bevel te gehoorsamen/ datse alle wel Sotten wilde wesen om sijn Majesteyt te behagen / door eenen Sot die wy hier gebracht hebben. Hier op riepen de andere alle Inge laires Sampjan audicar., recht heeft mijn Heer tegens den Koningh gesprooken. Dit behaeghde den Koningh soodanigh dat hy hertelijck lachte / toonde sijn genoegen dat sulcx t'onser presentie geschiet was.

Uytrijdinge des Koninghs met sijne Heeren op 't groote Pleyn.

Des Saterdaghs ofte des Maendaghs komen ordinair ontrent 4. 5. 6. 7. a 800. Heeren te Paerde op 't groote Pleyn/ be-noorden voor 't Hof / alle op 't alder-kostelijckste na haer wijse / soo wel de Paerden als de Ruyters / verciert/ ende vergaderen aldaer ontrent des na-middaghs ten 4. uyren. Yder voornaem Heer heeft op dit Pleyn sijn eygen open Huysken/ daer ontrent hun Paerden staen/ om op yder van hen te passen: onder yders Huysken hebben d'alder-voornaemste Heeren (als Pangorans, Tommagons ende Nebeys) haer metale Speel-gereetschappen/ ten minste van 20. tot 50. soo kleyne als groote Gommen / behalven noch des Koninghs / die ten minsten op 5. a 6. plaetsen wel tot 200. verspreyt zijn. Dese Gommen werden seer soetelijck ende sachjes beweeght door de komste des Koninghs ; daer men alle met groote vlijt naer uytsiet / om te sien hoedanigh des Koninghs Hooft verciert is / ofte met een Javaense muts/ ofte met een Turckse Tulband ; den Koningh een Tulband op hebbende/ verlaet yder sijn ordinair Muts / ende neemt van sijn Dienaer den anderen om den Koningh gelijck te wesen. Den Koningh

Gommen seker Metale Speel-gereedschap.

ningh op 't Buyten-pleyn gekomen zijnde / begint men op alle de groote en kleyne Gommen met sulcken gewelt te slaen / dat 10. van onse slaende Trommels onder den hoop niet soudẽ konnen gehoort werden. Den Koningh alleen is rondsom sijn Paert besloten in 2. a 300. Mannen te Voet / die hem besingelen ende over al verscellen / tot dat hy een keer met alle d'andere Heeren te Paerde rondsom 't pleyn gedaen heeft. Yder Ruyter heeft een stompe Lancie (ofte pieck voor met een pop) in de handt. Soo nu den Koningh selver lust heeft te rennen / eyscht hy yemant uyt den hoop ende loopt voor op een volle galop / sijn Voet-volck hem ter zijden met alle macht na-volgende; den uyt-geeyschten volght den Koningh op 't spoor met alle macht / sijn devvoir doende den Sousouhounan van achteren binnen de langhte van sijn Lancie in te rijden / om hem te betoonen dat hy na hem soude konnen steecken. Den Koningh daer-en-tegen om met sijn Lancie de steecken van achteren te pareren / ende selfs hem te steecken. Om dit wel te verstaen / moet men weten / dat de Javanen rijden met korte ronde toomen / streckende van de eene zijde des teugels ofte mont-stuck tot den anderen / leggende in 't midden in een haeck / diese met een vasten bandt dicht om 't lijf / een handt breedt boven den navel / gegespt hebben: soo datse beyde handen ende armen vry tot hun gebruyck behouden / om met de Lancie tot haer believen van achteren ende van vooren te spelen: wijders sittense op lichte aerdige Zadeltjens / met seer korte stijgh-beugels / en regeren de Paerden met haer lichamen (selfs in een vollen courtier) soo geswint ende behendigh dat 't selve voor vremdelingen te verwonderen zy. Den Koningh aldus defenderende gekomen zijnde aen 't eynde van 't Pleyn / went sich om / gelijck oock die hem geoffenceert heeft / die dan soodanigh als eerst den Koningh voorloopt ende pareert met een gedraeyt lichaem de steecken die hem de Koningh (nu offencerende) soeckt te brengen soo lange / datse beyde op de plaetse van waerse begonnen / gekomen zijn: ofte anders hervatten sy dit Tournoy-spel / soo lange tot dat een van beyde voordeel op sijn party schijnt gehadt te hebben: tot dien eynde veranderense elcke reys van Paerden / die yder Heer tot 4. a 5. by sijn Huysken staen heeft. 'k Heb eenmael gesien dat den Koningh sijn Neef uyteyschte / zijnde een kloeck sterck Jonghman / Soon van sijn Vaders Broeder / genaemt Pangoran Ania, die in jaeren ende kracht den Koningh gelijck was / dewelcke soo wel als den Koningh op een Persiaens paert sittende / scheen eenige victorie over den Koningh te hebben / die hy niet gebruyckte uyt eerbiedigheyt. De Koningh bleef stil staen reprocheerde sijn Neef op dese daet ten hooghsten / ende hervatten op versse Paerden het spel. Den Koningh gaf hem soo bloot / dat den Cousijn de occasie niet dorst misbruycken / maer bracht den Koningh een stoot op sijn naeckte schouder-bladt. Den Koningh dede nu sijn best / d'andere van gelijcken / veranderende alsoo tot vier mael haer Paerden / gevende malkanderen diversche stercke ende stijve stooten / datse diversche malen in perijckel waren van hun Paerden te vallen: niet-te-min hieldense beyde den Zadel / tot groote verwonderinge van alle de Grooten / die my selfs seyden dat dit noyt geschiet was / ende

De Koning eyscht sommigen uyt tot Tournoy-spelen.

Bysondere behendigheyt der Javanen in te Peerde te rijden.

dat den Koningh ſulcx dede om ons ſijn couragie en affectie tot ſijn vrunden te toonen. Na dat den Koningh ſijn luſt geboet heeft / wenckt hy d'andere Heeren / altoos de Oude verbiedende tegens de Jonge te loopen / om haer reſpect te bewaren. Na dit bevel ſietmen in dit groote Pleyn diverſche partyen achter malkanderen loopen / dat dickmael de Mutſen ende Tulbanden al om verſpreyt raken : die van 't Paert valt wert onmatigh uyt-gelacchen / ſoo 't een Jonghman is den Koningh in maeghſchap niet beſtaende / daer in ſy anders groot reſpect dragen ; oock gebeurt dit ſeer ſelden / alſooſe hun dagelijcx ſeer oeffenen ende de Paerden tot dit ſpel ſoo wel als haer ſelfs gewoon maken.

Het grootte Pleyn met ſtercke wacht beſet onder het Tournoyen.

Gedurende dit Tournoyen is het groote Pleyn ten minſten met 20000. Mannen van 's Koninghs eygen Volck bewaert / die rondſom langhs een ſwaer Jaty ofte Eycken houten-heck dat dit Pleyn aen alle zijden beſluyt / met haer Piecken ende Muſquetten in de Wapenen ſtaen ofte neder ſitten. Den ingangh tot dit Pleyn wert / ſoo haeſt den Koningh te voorſchijn komt ende de Gommen ſlaen / toegeſloten / ende met ſtercke wacht beſet / waer uyt niemant / wie hy oock zy / alwaer 't des Koninghs eygen Soon / gedurende dit Spel ſoude mogen vertrecken. Dit rennen geduert ordinair dat den Avont begint te vallen / wanneer den Koningh op ſijn Somer-huyſken gaet ſitten ofte oock wel op een mattjen op d'aerde neder op een plaets die nacht ende dagh van 2. Mannen bewaert wert / dat niemandt aldaer ſijn voeten ſet. Soo haeſt den Koningh geſeten zy / gaen alle Grooten ontrent een goeden Steen-werp van hem in een halve cirkels gedaente nederſitten / haer Lancien opwaerts houdende. Hier toont ſich den Koningh dickmael ſeer familiaer / hun bevelende haer Lancien haer Dienaers over te geven / ende nader by hem te ſitten / ende prijſt nu den eenen / ende beſpot den anderen / die ſich heeft laten overwinnen. Hier doet hy oock dickmael vereeringe aen yemant die 't hem behaeght / ofte beveelt wel toortſen aen alle kanten op te ſteken / ende noodight dit geheele geſelſchap met hem te eten / 't welck dickmael gebeurt. De maniere van haer Gaſt-malen zijn onder de vermogene ſeer Prodigael na haer wijſe : want ſulcx nootſakelijck zy / alſoo den eenen Heer by den anderen te gaſt genoot zijnde / de ſleep ſeer groot is die haer volght / gelijck uyt dit verhael van 's Koninghs manier kan geſien werden. Den Koningh haer ten eten houdende retireert hem op ſijn eerſte Binnen-hof / alwaer eenige fraeye ende aerdige Somer-huyſkens konnen geſtelt werden / dieſe daer toe ſeer abondant gereet hebben : onder deſe Huyſkens weet yder ſijn qualiteyt / ende waer hy beſcheyden is / 's Koninghs heel na-maeghſchap ende de oude Pangorans eten met den Koningh onder ſijn eygen Huys / dat ſeer groot is / ende houdt den Koningh oock fraeye ordre tot dempingh van jalouſye / om uyt de andere Heeren / die ſoo hoogh niet van qualiteyt ofte met hem bemaeghſchapt en zijn / by beurten 18. a 20. Perſoonen te roepen / die dan neffens d'andere / by hem onder 't ſelve Huyſken neder ſitten. D'andere Somer-huyſkens ſtaen 2. a 3. voeten naeſt malkanderen halve Maens-wijſe / ter zijden ende voor 't verheven van 's Koninghs Eet-plaets / op dat een yder

De Koning noodight het geſelſchap dickmaels ten eten, ende houdt ordre na yders qualiteyt.

yder 't gesicht op den Koningh kan wenden: zijnde dese Huyskens voor heel open ende achter met gordijnen behangen. Den Koning sit aen 't verheven eynd 5. a 6. Voeten van de naeste afgescheyden/ die alle dese Heeren gemackelijck besien kan. Dus geseten zijnde wert een yder door sijn dienaer 't water gebracht om de handen te wassen/ welcke van achter door de gordijnen moeten kruyppen: dan wert het eten seer overbloedigh opgeset op matten die met Bannanaes bladeren (welcke ontrent 2. ellen lanck ende 1. elle breet zijn) gedeckt zijn/ in plaets van tafel-lakens. Haer spijs als by ons/ gezoden/ gebraden/ gestooft/ gebacken &c. maer gebruycken alle Olie in plaets van Boter. Haer gebraet is dickmael seer onbeschoft/ bestaende in heele gebrade Schapen/ Bocken ofte quartieren van Ossen ende Buffels/ waer van sy veel feest maken. Wijders hebbense seer heete gekruyde Pottagie/ oock veel die seer laf soet zijn: by de grooten wert weynigh suer ofte zout genuttight: het zout op haren disch branden sy in een aerden droogen pot over 't vuer om krachteloos te werden. Yder huysken wert ten minsten voor 150. Mannen kost gestelt/ niet tegenstaende maer ontrent 25. a 30. Persoonen aensitten. Haer Broot is hagelwitte nieuwe Rijs / die seer aerdigh over den waesem van 't water gaer gemaeckt ende in seer fijne witte mantjens opgeset wert: welcke mantjens omgekeert ende van de Rijs afgetrocken zijnde/ staet 't selve in sulcken forme voor haer soo hoog dat die met hare schouders (soose op sijn Snijders sitten) even hoogh zijn. De gebrade Hoenderen/ ende andere gevogelt/ ende seer veelderley drooge spijse wert rondsom soo abondant op gestapelt/ dat het schandelijck overdadigh schijnt/ 't welck het nochtans niet en is/ want soo haest den Koningh ende de Heeren ge-eten hebben/ wert dese Spijse alle met de bovenste mat in 't geheel afgenomen ende aen de dienaren van dese Heeren gegeven/ die daer van selden overlaten. ofte yets overblijvende/ nemen sy 't selve met haer na Huys om haer kinderen van 's Koninghs-kost als een present mede te deelen. Na desen wert het fruyt ende Suycker-gebacks op groene suyvere bladen (soodanigh als eerst het eten) opgeset/ dat in vorige maniere by de Dienaers wert wechgenomen/ sonder datter yets in 's Koninghs-keucken soude mogen weder keeren. Op dese maniere van doen hout oock een yder aensienlijck persoon sijn Gastmael/ gelijck by mijn aenwesen in de Mataram ons dagelijcx werck was. Na het afnemen van 't banquet werden alle dese Heeren yder met een goede quantiteyt ruyckende Blommen vereert/ daer van elck 2. geregé snoeren/ bequaem om aen de ooren te hangen/ krijght; daer nevens wert noch opgeset de Siry pienangh, ende eenige delicate fruyten: item Taback &c. ende stellen haer dan de genooden om vrolijck te zijn/ ende om met malkanderen te gecken/ een yder sijn best doende om den Koningh ende haer confraters tot lachen te brengen/ middelerwijl wert op 't Pleyn tusschen des Konings ende de minder huyskens een open huysken geset/ daer eerst des Konings jonge Dans-maeghden komen dansen/ spelende tot dien eynde op veel kleyne Gommekens die op eenige Fluyten ende Fiolen een soete melodie geven. Dese Dansmaeghden zijn soo aerdigh toegemaeckt dat sy lustigh om sien zijn/ hebben-

Beschrijvinge van des Koninghs gastmael.

Heele Schapen gebraden.

Broodt.

Bancquet.

Taback.

Dans-maeghden cierlijck toe gemaeckt.

hende 't hayr in een netken op gestrickt met alderley blommen verciert/ beyde de Borsten zijn met een sijden kleet van 2. handen breet bedeckt/ van koleuren groen ende root/ swart ende groen/ wit ende root/ ofte wit ende groen; de slippen van dit kleet komen voor ofte aen de rechter zijde seer aerdigh in haer middel-kleet/ 't welck een groot kleet zijnde/ seer aerdigh met diverse punten haer gantsche onder-lichaem selfs de voeten somtijts bedeckt. Dit kleet is veelderley/ of swart met goude Sterren/ blaeuw met goude ofte silvere Blommen/ root/ groen/ wit gemengelt/ &c. alle met gout ofte silver verciert/ dat sy met waterverw seer curieus daer op weten te schilderen. Het boven Lichaem is wijders heel naeckt/ behoudens (als geseght) de Borsten. Om yder arm een handt breedt boven den elleboogh hebben sy een gouden gepolijsten band van een duym breedt/ die met fraeye curieuse slootjens/ daer verheven gediertjens van diversche gedaenten schijnen uyt te springen/ geslooten zijn. Dicht aen de hant hebben sy een verheven gouden braselet van seer curieus werck/ ende om haer middels/ die ordinair seer tenger en smal zijn/ een gepolijsten gouden bandt van twee vingeren breedt. Aldus met verscheyde koleuren gehabitueert by 't licht van veel ontsteecke toortsen en kaersen dansen sy seer aerdigh van 5. tot 19. in 't getal/ alsoo ick noyt minder ofte oock meerder gesien heb/ op de maet van haer gespel/ 't welck niet onaengenaem te sien is. Den Koningh nu een vrolijcken luym hebbende/ klapt selfs in de handen animerende dese jonge Dryfsters met luyder stemme om haer wel te quijten/ haer eenige goude Ringen en̄ verciersselen belovende. Dese nu moede zijnde moeten d'andere groote Heeren haer Dans-maeghden mede van huys doen halen om tegens de sijne om prijs te dansen. Daer mede sy alsoo den geheelen nacht dickmael doorbrengen. Om haer selfs/ gedurende dit spel/ te verheugen/ drincken sy onder malkanderen seecker dranck/ genaemt Brem, van besondere vetten Rijs/ Plut genaemt/ gemaeckt. Dese dranck is byna als onse Spaense wijn/ ende is/ matigh gedroncken/ gesont voor magere lichamen: doch te overvloedigh/ verhet deselve machtigh/ ende wiertmen daer van seer haest/ als van Spaense-wijn/ droncken. Sy houden onder malkanderen een seer discrete ordre/ hangende alleen aen den Koning: want yder Compagnie onder dese huyskens heeft maer een kop en̄ een dienaer die dē wijn schenkt. Den Koning nu genegen zijnde tot drincken eyscht den kop/ groot ontrent eē half pintjen/ en drinkt die uyt/ latende sijn gasten die omgekeert sien; d'andere drinckē yder in sijn quartier insgelijcx/ vertoevende wijders soo lange tot den Koning weder lust heeft/ soo datmen seer selden siet dat in 's Koninghs presentie yemandt sonderlingh beschoncken wert. Dese maniere van vermaeck houden de Grooten mede dickmael in haer eygen huysen/ daer hun sommige by occasie wel beestachtigh droncken drincken. Buyten dit dansen der Maeghden hebben sy noch andere tijdt-kortinge/ bestaende in Scherm-kunst/ want dit huysken daer de Maeghden gedanst hebben wech genomen zijnde/ komen aldaer op 't gespel van groote Gommen 2. mans Persoonen/ den eenen met een Pieck d'ander met een Schilt ende Swaert/ yder sijn devvoir doende sijn partye te slaen

Brem een seker drank.

Schermkunst.

slaen ofte te stooten / oock wel diversche Narren en Potse-makers met grijnsen bedeckt / van veelderley gedierten. Ofte oock spelen sy aldaer eenige Comedien van oude tijden / daer onder vermakelijk wetende te singē.

Narren en Potse-makers.

Behalven dese Binnen-hofse vermaeckinge heeft den Koningh noch d'exercitie van de Jacht / die met groote suite van Volck geschiet / daer sich den Koningh gerustelijck in vertrout. Somtijdts doet hy oock op het Tournoy-pleyn wilde Bantings, dat groote Stieren (hier voren genaemt) zijn / tegens Tijgers vechten / ofte oock dese Stieren tegens malkanderen ; 't welck beyde een seer hart ende wreet gevecht maeckt / ende wel waerdigh is gesien te werden.

Iacht des Koninghs.

Beesten-gevecht.

Om de wreede Policie deses Koninghs ende sijn loosheyt af te beelden / ende hoe souvereyn dese Vorsten zijn / mach blijcken by 't ombrengen van 's Koninghs Broeder / Tommagon Wiera Gouna, diversche andere Tommagons, Nebeys, ende wel 2000. Papen. Om 't welcke omstandigh te verhalen het noodigh is de saecke wat hooger op te halen.

In de beschrijvingen van Java is verhaelt hoedanigh desen Sousouhounan Ingelaga, in plaets van sijn Vader Sultan Mahomet gesuccedeert is / niet tegenstaende hy noch een ouder Broeder hadde ; insgelijcks dat den Tommagon Wiera Gouna als 's Koninghs Stede-houder in den Mataram alle des Koningh : lijf-wacht ende 't meeste Krijghs-volck onder zijn albedrijventheyt ten Hove vertrout waren : by gevolge een grooten aenhangh hebbende van veel machtige groote Heeren / alle oude mannen des overleden Konings beste vrienden zijnde. Ende dewijl sich den jongen Vorst op deselve niet wel heeft derven vertrouwen / heeft hy door sonderlinge subtijlheyt ende wraeck-sucht hun alle om 't leven doen brengen / selfs haer namen en geslachten in Vrouwen ende Kinderen uytgeroeyt.

Verhael hoe dat dē tegenwoordigen Sousouhounan aē de Kroon gekomē is.

De wraeck-sucht ontstont uyt een ouden haet van desen Koningh tegens den Tommagon Wiera Gouna, om dat hy noch maer 18. jaeren out zijnde een van des Tommagons liefste ende schoonste Wijven met gewelt wech gevoert hadt / sich inbeeldende dat sijn authoriteyt ende opgaende hoogheyt den Tommagon noyt soude hebben doen resolveren dese faute aen sijn Vader aen te klagen. Den Tommagon, die een bitter fors Man was / nam dese daet soo eubel / dat hy met sijn vrienden raet hiel om dit werck te straffen / disponeert derhalven sijn ouder Broeder soodanigh / dat hy met de sijne goedt vond den Koningh dese daedt bekent te maecken / haer inbeeldende dat den Vader nu lichtelijck sijn keure op sijn oudtste Soon mocht leggen / ende den jongeren (hoewel uyt doorluchtiger Vrouw geboren) verbygaen. Desen raet na hun meningh wel overleyt zijnde / nemen sy ter gelegener tijdt occasie den ouden Koningh des Princen faut bekent te maken / die daer over soo ontstelt wert / dat hy sich in meer dan 30. a 40. dagen niet liet sien. Een yder was nu op 't hooghste bekommert / hoe de saecke soude uytvallen / eyndelijck doet hy Wiera Gouna, neffens sijne Vrienden ende oock sijn oudste Soon in sijn Binnenhof ontbieden / 't welck haer groote hoop ende moet gaf om haer in beeldingh te versterken / 't welck nochtans anders uytviel / want den Koningh haer seer bitterlijck reprocheerde over haer onverstant / ende dat sy haer

Hy vervoert, by 't leven vā sijn Vader den ouden Koning, eē van de wijven van dē Tommagon Wiera Gouna.

Den Tommagon en des Konings oudste soon beklaegen den jongē Prince by den ouden Koningh over dese daedt.

De Koning bestraft hun daer over.

haer selver alle met Vrouw ende Kinderen in perijckel gestelt hadden/ wanneer sijnen geprojecteerden jongen Soon sijn plaets en Koninckliijcke waerdigheyt eenmael soude besitten / hun daer by aenseggende dat sijn Soon als Prince ende erfgenaem van 't Rijck wel yets mocht doen/ dat in andere doodtwaerdige sonden waren: te meer/ om dat sulcks door een jonghman aen een jonge Vrouw als een passie van de jeught geschiedt was / die den Tommagon (nu out zijnde) soo noodigh niet van doen en hadde / dat oock sijn keure op dese Soon als den verstandighsten eñ bequaemsten om over soo grooten Volck te gebieden/ onwanckelbaer was/ verwijtende sijn outste Soon sijn kleyne wijsheyt/ dat hy sich tot sijn broeders bederf door eenen vreemden hadde laten gebruycken / daer in hy betoonde onwaerdigh te wesen om over soo grooten Volck te gebieden / daer hy voor gehouden was selfs na sijn doodt sorgh te dragen / hem wijders recommanderende dese saecke voor sijn Broeder verborgen te houden / op dat die noyt te weten quam dat hy tot sijn nadeel met Wiera Gouna aengespannen had / bevelende d'andere op pene van de doodt sulcx oock te doen/ daer by voegende dat hy van herten wenschte Wiera Gouna dese klachte niet hadde gedaen/ alsoo na sijn doot niet dan onheyl daer van te vreesen was / nietemin hy wilde voor haer soo veel sorge dragen als doenlijck om haer oock na sijn doot te preserveren / &c. waer mede dese Heeren seer bedroeft vertrocken.

Den Prinse draeght sigh over sijne foute stil en wijslijk, en geeft sijn moeder de selve te kennen die hem moed geeft.

Den Prince daerentegen sijn fout bemerkende ende vreesende voor 't gene sijn Vyanden met hem voor hadden/ droegh sich veel wijser als sijn partyen / ende wetende dat sijn Moeder (dochter van den ouden Panambahan Cherebon) die als heyligh was / seer wel in sijn Vaders gunst stont / dede deselve sijn ongeluck weten/ met eenen wat sijn Vader door sijn vyanden was aengebracht en waermen op toeleyde. De Moeder (die oock 's Koninghs opperste Vrouw ende door 't heele Landt selfs naest den Koningh gerespecteert was) doet hem seggen soo hy de Prince van 't Rijck ende haer Soon was/ soo behoorde het hem nu aen geen verstant te ontbreecken / sich door soo kleyne swarigheyt te redden/ daer hem / Koningh zijnde / veel grooter dagelijcks souden voorkomen. Den Prince nu door dit antwoort genoodight zijnde en oordeelende / soo sijn Vader yets quaets voor had / dat sijn Moeder hem 't selve wel soude hebben doen weten / veynst nergens van te weten / hout sich seer stil/ voeght hem dagelijcx neffens de minste ten Hoof / maer laet hem met groote voorsichtigheyt bewaecken / ende door sijn volck (daer onder oock onse gevangen Nederlanders) soo wel bewaren/ dat sijne Vyanden niet mogelijck kon zijn eenige avantagie op hem te hebben. Den Koningh niettemin / om te bethoonen dat hy sijns Soons daed niet wilde patrocineren/ quam na 30. a 40. dagen weder te voorschijn: den Prins verthoont sich als voorheen / hem selven soo ootmoedigh als yemant aenstellende.

Hy wordt van sijn Vader over sijne daed aengesproken.

Na dat nu de sententie van diversche delinquanten was uytgesprooken/ went sich den Koningh tot sijn Sone/ hem vragende hoemen de overspeelders gewoon was te straffen: den Soon die dese vrage soo niet verhoopt/maer wel gevreest hadde/antwoorde met een kloecke/maer ootmoedige stem / rondelijck: met de doot: den Koningh antwoort daer op:

Sent

Sent dan uwe overspeelster tot haren Heer / bevelende den Tommagon Wiera Gouna met eenen haer soodanigh te handelen als 't hem behaegh-de. Maer sich weder tot sijn Soon wendende/ beveelt hem terstont upt sijn gesicht te gaen/ sonder buyten last opt onder sijn oogen te komen. Den Prins die dit buyten twijffel dapper verdroot spreeckt / Coula no-on laires maketan is andican, ofte in substantie/ u knecht neemt ootmoedigh afscheyt door sijns Heeren rechtvaerdigh bevel op sijnen kop / kruypt daer mede met groote teekenen van eerbiedigheyt achterwaerts / ende loopt geswint uyt des Koninghs oogen na den ouden Tommagon Mataram sijns Vaders ende oock sijn eygen groote Vrund / daer by hy als sijn Tucht-meester ende Pedagoogh van sijn 5. tot 15. jaeren op gevoedt was: alwaer geko-men zijnde beveelt hy sijn volck / die hem met groote pracht ende staetsye plachten te volgen / datse terstont na sijn Hof souden gaen en dese sijne soo beminde gestoolen Vrouwe in eenen curieusen draegh-setel souden doen gaen/ ende deselve met rouw lijnwaet / by haer een teeken van rouw en droefheyt/ souden bedecken / ende deselve alsoo dragen tot den Tommagon Wiera Gouna, daer by voor de ooren van een yegelijck by doende: want sulcks is mijns Heeren rechtvaerdige sententie om de overspeelders te straffen. Dit wert aldus terstont geffectueert / soo dat den Tommagon eer hy upt des Koninghs hof quam / t'sijner verwonderinge het geroofde wijf vont / t'sijnen huyse. De passie hem nu andermael vervoerende/ treckt terstont sijn cris upt/ ende doorsteeckt dese jonge Vrouwe met 5. ofte 6. steecken / datse mors doodt bleef / latende 't lichaem tot teecken van sijn wraeck-lust op 't velt werpen / alwaerse heymelijck door 's Prin-cen volck begraven wert. De Prins die sijn Vaders intentie beter dan desen grammen Tommagon verstaen had / was daer over krachtigh ont-stelt / ende oock soo rouwigh / dat hy / soo men seyt onder de Javanen, in drie jaeren geen Vrouw wilde bekennen/ ende tot dien eynde alle sijn Con-cubinen [illegible] aparte plaets dede opsluyten. Om oock sijn Vader voor al te behagen ende sijn leedwesen te betoonen hem vertoornt te hebben / re-commandeerde hy alle sijn volck/ die wel 12. a 16000. sterck waren/ on-der den Tommagon Mataram, hem biddende haer voortaen wel te regeren; hy wilde naest hem het gebiedt over haer behouden/ sich noch niet ver-standigh genoegh kennende / de macht te gebruycken die den Koningh hem soo mildelijck gegeven had: liet sijn hayr af-scheren tot teecken van droef-heyt / hielt sich daerenboven meer dan 2. jaeren tot desen Tommagons, om noch quansuys te leeren als een kint / latende door sijn grootste Loe-ras sijn vertroude huys-saken met geduerige communicatien van desen Tommagon Mataram waernemen. Den Koningh by occasie het doen en laten van sijn Soon aengebracht zijnde / was over sijn wijsheyt ende ne-drige gehoorsaemheyt wel te vreden: maer Wiera Gouna, als sijn minjon en alvedrijf dagelijcx ten Hove komende / seyde hy dese redenen eenmael t' sijner Vrienden presentie tegens hem: ghy betoont door uw' passie/ dat ghy onverstandigh zijt. Wat hebt ghy gewonnen met die jon-ge Vrouwe te dooden / die ghy wel wist door mijn Soons gewelt ge-rooft te wesen. Ick heb u over de aenklachte eenmael u faut aengewesen/

De Koning gebiet hem niet meer onder sijn oogen te komen.

Den Prinse sendt de geroofde vrouwe wederom aen den Tommagon.

Den Tommagon doorsteekt de jonge vrouw.

Den Prinse doet groote teyckenen van leedwesen, als in drie jaeren geē vrouwe bekennende en anders.

Dē Koning bestraft dē Tommagon wederom over sijn onverstandt en vermaent hem tot vriendtschap.

nu verdubbelt ghy de ſelve. Myn Soon toont daer in ſyn verſtandt/ dat hy op myn bevel haer heeft laten wech dragen / ſonder eens haer te verven ſien / ofte eerſt aen te ſpreecken / betoomende alſoo ſyn liefdens paſſie ver boven uwe gramſchap. Buyten twyffel was oock ſyne intentie/ gelijck oock de myne/ dat ghy de ſelve hem weder ſoudt geſonden hebben/ daer mede ghy ſyn vrundtſchap hooghlijck gewonnen ſout hebben: nu maeckt ghy van een verſtoorden Prins oock een bedroefden/ te vreeſen zijnde dat ſulcx t'ſyner tydt wel alteratie onder u ende d'uwe ſal maken. Niettemin ſal ick / ſoo langh ick leef / myn beſt doen / om vruntſchap te bewercken/ die ick oock gebiede van u zijde op 't alderhooghſt te betrachten op pœne van myn ongenade. Niet tegenſtaende deſe redenen kort na de doodt van de omgebrachte Vrouwe gevallen waren/ ſoo moſt echter den Prins drie volle jaeren dus eenſaem verſlijten/ ſonder dat den Koningh oyt van hem repte: na 't verloop van welcken tydt den Koningh eenmael aen den Tommagon Mataram vraeghde; hoe vaert den bengel / is hy al wyſer geworden. Den Tommagon antwoorde/ dat hy niet twyffelde ofte des Prinçen verſtandt ſoude den Koningh voortaen ſeer wel te vreden ſtellen: welcke vrage nu na de Javaenſe hoof-zeden/ genoegh waren om den Prinçe weder ten Hove te roepen / die de occaſie oock niet verſuymde/ maer verthoonde hem des anderen daeghs met ſyn vorige ſtaet en graviteyt ſoodanigh ſyn qualiteyt aldaer betaemde/ ſonder datter een eenigh woordt geſproocken wert anders als ofte hy noyt hadde abſent geweeſt; obtinerende van doe af van ſyn Vader ſeer groote macht / die allenghs boven Wiera Gouna heen klom. Vyf jaeren hier na is den ouden Koningh komen te ſterven/ die deſen ſynen Jongen Sone / oudt ontrent 26. jaeren / met ſonderlinge voorſichtigheyt ende beſlier / ſelfs van Wiera Gouna in 't Javaenſe Rijck heeft doen beveſtigen. Den Prins nu 2. jaeren geveſtight zijnde tot Koningh, hadde deſen Wiera Gouna noch grooter macht gegeven/ als hy voor heen by ſyn Vader had; doch liet geduerigh ſyn oude Dienaren in jonge veranderen / gevende de ſelve weder aen ſyn eygen minjons / daer ſich den Koningh altoos in vertrouwt had. Met dit veranderen geloofde Wiera Gouna dat hem 's Konings Dienaers tot ſyn dienſt waren gegeven / om hem ſyn affectie te bewyſen / wetende dat 's Koninghs Vader hem ſyn gunſt hooghlijck had gerecommandeert: maer den Koningh benam hem dus doende ſyn beſte Raets-luyden/ de macht / ende verſeeckeringe. Den Koningh nu alle occaſie waer nemende / vant gelegentheyt in 't Jaer 1647. ſyn langh geſimuleert concept uyt te voeren: want de Baleyers eenige hoſtiliteyt op Balanbangham bedreven / ende eenige Javanen aldaer doodt geſlagen hebbende / veynſde hem hier over machtigh te verſtooren: proponeerde daerom ſelfs in Perſoon derwaerts te willen trecken / om de hoon te wreecken ſyn Perſoon aengedaen. 's Koninghs Vrunden / die hem beſt kenden / ſpraken ſulcx ootmoedigh tegen: maer dat de couragie van Wiera Gouna daer ſulcx toe beſtant genoegh was / die 't oock terſtont aennamen / maer quam noyt weder / alſoo ſyn verraders hem buyten hebbende / om dat hy quanſuys 's Koninghs bevel niet na de letter uytvoerden / terſtont vermoorden/ dat

Den Prince komt wederom ten Hove.

Den ouden Koningh ſterft en beveſtight den Prince ſijn jongen ſoon in't Rijck.

Den Koning ſoekt uyt wraeckluſt den Tommagon van kant te helpeu.

Wiera Gouna wort vermoort en alle ſijn geſlacht.

oock

ooch onder dit pretext in den Mataram geschiede aen alle sijn geslacht / soo verre men het selve bereycken konde. Dit gedaen zijnde doet den Koningh sijn verdadingh over 't ongelijck hem aengedaen/ ende belast voort alle die met Wiera Gouna de klachten aen sijn Vader wel eer gedaen hadden met Wijf ende Kinderen als rebellige menschen uyt te roepen / 't welck veel duysende onnoosele Vrouwen ende Kinderen 't leven gekost heeft. Met sijn Broeder simuleerden den Koningh ende veynsde sich geheel onkundigh / dat hy mede onder den rangh van sijn vyanden geweest hadde/ ende bewees / na 't uytroepen van sijn meeste vyanden / den selven groote vrundtschap/ die sich echter daer op niet seer verlatende / ende nu sijn beste Vrunden alle meest quijt zijnde / begaf sich tot een nieuwen aenhangh voor hem te vergaderen ; ende wel wetende dat sijn Broeder seer naeuw op sijn dagelijcx bedrijf liet passen/ wende hem tot haer Mahometaense Papen / als minst suspect / daer door hy dese en gene sijner overgebleven Vrunden liet spreecken / om soo men seyt / den Koningh in 't Tournoy-spel om te brengen. Den Koningh dit ter ooren komende/ sprack daer van met sijn Oom Pangoram Porbaja , die seer verschrickt zijnde/ den Koningh echter badt dat hy sich aen sijns Broeders bloedt niet wilde schuldigh maecken. Den Koningh belooft hem dat op sijn trouw met eenige woorden/ die onder haer seer heyligh werden gehouden / ende beveelt den Oom sijn Neef te gaen spreecken met expresse last alle sijn medestanders by namen op te geven / ofte hy wilde onschuldigh aen sijn doodt zijn. De Broeder weygert 't selve ende ontkent alles met groote standvastigheyt. De Koningh die sijn jalousie van staet meer geloof gaf/ berooft hem van alle sijn Princelijcke waerdigheyt / hem bevelende met niet meer dan 300. mannen tot den Tommagon Mataram hun beyder Leer-meester te gaen leeren wijs worden/ sonder tot nader last uyt buyten des Tommagons huys te gaen. Zijn Volck dat groot in getal was, doet hy de voornaemste eenige dooden / de welcke voor haer doodt eenige Papen beloopten om haer Kinders leven te salveren / die niettemin buyten de suygelingen alle gedoodt wierden : de rest werden onder sijn vrienden verdeelt. Des Koninghs Broeder/ genaemt Radin Agongh , dese smaet niet wel konnende verduwen/ resolveert desperatelijck te sterven / animeerende ontrent 50. a 60. uyt sijn 300. overgebleven volck desgelijcks te doen : tot dien eynde neemt hy den tijdt waer dat den Koningh na de gewoonte des landts ter Justitie sat met alle sijne Grooten verselt/ ende komt alsoo te Paerde binnen rijden / doodt slaende (met hulp van de sijne die hem verhinderen wilden te Paerde binnen te komen. Den Koningh sulcks siende geeft last terstont alle sijns Broeders Compangions doot te slaen / maer dat niemandt soo stout was de hant aen 's Koninghs bloet te leggen. Dit geschiede door de groote menighte van de gewapende lijfwachters soo geswint/dat se alle in een korten tijt van hun Paerden ter neder gestooten werden. Den desperaten Broeder / die de doodt socht / dede sijn uytterste devvoir om onder den hoop van sijne adjuncten gedoodt te werden maer wert soodanigh gemijdt / dat selfs sijn Paert niet gequetst wert / niet tegenstaende hy met sijn lange cris meer dan 20. lijf-

Dē Koning houdt sich als onwetende dat sijn Broeder met sijn Vyanden was geweest en bewijst hem vriendtschap.

Des Koninghs Broeder soeckt hem om te brengen.

Dē Koning berooft sijn Broeder van alle Princelijcke waerdigheyt.

Des Koninghs Broeder resolveert desperatelijck te sterven.

lijf-wachten voor sijn voeten doodt stack/ daer uyt die kracht van deses Tyrans bevelen konnen geoordeelt werden. De complicen daer doodt leggende/ beval den Koningh met luyder stemme dat sijn Broeder soude nedersitten/ hy schonck hem 't leven op sijn trouw/ d'ander rasende van uytsinnigheyt begon d'een voor en d'ander na doodt te steecken. Hier op beval den Koningh sijn Paert te dooden/ dat terstont geschiede/ niet te min doet hy te voet noch al sijn best om by den Koningh te komen/ 't welck hem door 't groot getal lijf-wachten geheel onmogelijck was. Dus rasende steeckt hy een stock-ouden Badin doodt/ die van alle menschen ende den Koningh selfs hartelijck bemint was. Dit verdroot den Sousouhounan soodanigh dat hy luydt uyt seyde: mijn mantrijs laet niemandt van d'uwe meer dooden/ ick ben onschuldigh aen mijn Broeders bloet/ doet u debvoir hem tot redenen te brengen/ des niet/ ick laet mijn Heer ende Vader (meenende daer mede sijn oom Pangoran Porbaja) hier om u ordre te geven ende stel mijn wil onder sijn believen. Na welcke redenen den Koningh na binnen vertrock. De Broeder nu van alle kanten omringht zijnde om tot redenen gebracht te werden steeckt noch een der Grooten mors doodt/ 't welck Pangoran Porbaja verdrietende liet het selve den Koningh weten/ die last gaf dat sy haer verweren mochten/ welck bevel soo haest niet gegeven zijnde/ ofte 's Koninghs Broeder wert terstont doorsteecken. Yemandt mocht sich hier verwonderen dat den Koningh sijn Broeders leven willende salveren hem door kracht van volck niet liet vatten ende vast houden/ doch sulcks is geheel buyten haer practijck ende nature/ geen minder den meerder mogende aenraecken om hem te offenceren/ op pene van de doodt: veel min heeft dit den Koningh aen sijn Broeder 't sijner presentie willen gedoogen/ om de heyligheyt van haer respect te bewaren/ dien volgens liever last willen geven hem te dooden/ waer uyt andermael den wreeden en arroganten aert deser menschen te bespeuren zy.

Des Koninghs Broeder wert doorsteken.

Dē Koning bedrijft rouwe over sijn Broeder en soeckt sich te wreken over de Papen.

Den Koningh sich nu heel bedroeft gelatende beveelt den Broeder heerlijck te begraven/ laet sijn hayr tot teecken van droefheyt van sijn hooft afschrapen/ ende betreurt eenige dagen sijn Broeders doodt/ binnen welcken tijdt hy niet ledigh was om sijn harsenen te bekommeren/ hoedanigh hy sich mocht wreecken over de Papen/ welcke hem soo verraden wilden/ niemandt van 't heele landt gedachten hebbende/ dat hy de handt aen dit volck soo cruel soude geslagen hebben. Om nu sijn desseyn uyt te voeren ontbiet hy vier van sijn liefste karen tot sijn oogh-wit dienstigh: gasten de welcke altoos van jongs op hem gedient ende meest gelijcke ouderdom hadden; die oock reede van hem in des omgebrachte Heeren grootste bedieningen gestelt waren ende machtigh Krijghs-volck onder haer hadden. Sijn neef doe Badja Maes, en nu Pangeran Aria genaemt/ daer hy in Tournoy soo heftigh namaels mede liep (als voorseyt) was den eersten: den tweeden Tommagon Nata Air Nawa (present Tommagon Paty ende onsen besten vrund): den derden Tommagon Soura Nata, nu Tommagon Damack (mede onsen seer goeden vrundt): ende den vierden Quey Nebey Wiera Patra 's Koninghs grootste minjon/ die oock Wiera Gouna doorsteecken had. Dese 4. machtige

tige Heeren gaf hy last haer op 4. plaetsen / namentlijck in 't Zuyden/ in 't Noorden / in 't Oosten / ende in 't Westen haer te verdeelen/ ende sorgh te dragen dat niet een van alles dat den naem van Paep draeght binnen de geheele jurisdictie van de Mataram hem ontquam/ haer tot dien eynde instruerende/ eerst door hun Volck te doen vernemen onder pretext van versouck/ hare namen / haer geslacht/ haer pertinente wooningen/ ende sulcks meer als hy oordeelde bequaem te wesen om hun met een slagh alle doot te slaen/ verbiedende aen de ondersoeckers selfs te melden wat sijn desseyn was. Middelerwijl quam den Koningh onder pretext van sijn rouw niet te voorschijn / maer liet de weerelijcke justitie echter binnen 't Hof voortgaen / daerse seer precijs in zijn / om 't landt van gevoefte te suyveren. Den Koningh nu pertinent alles aengebracht zijnde/ ende de namen hebbende soo wel van de schuldige als van de onschuldige/ belast haer hun dienaers wel te doen passen ende yder de sijne wis te nemen / sonder Man / Vrouw / ofte onnoosele Kinderen te verschoonen/ haer met eenen het teecken gevende dat dit most geschieden soo haest hy uyt sijn Hof een Canon-schoot liet doen. Dit dus bestelt zijnde/ wapent sich den Koningh op den bestemden dagh met goede wachters / alle onder sijne trouwe vrienden verdeelt / ende was de Canon-schoot soo haest niet gedaen ofte daer werden niet min dan ontrent 5. a 6000. Zielen ellendigh vermoort binnen een half uyre tijdt. Den Koningh dit buyten yemandts kennisse soo behendigh uytgevoert hebbende / komt des anderendaeghs te voorschijn met een seer gestoort ende ontstelt gelaet / sittende meer als een uyre tijt sonder spreecken / dat onder alle de Pangorans ende Heeren sulcken ellendigen verslagentheyt maeckte / dat niemandt darde kicken ofte opsien / eyndelijck sprack hy tot sijn Oom / hem verhalende hoe dese Papen die haer in alle deughden hoorden voor te gaen/ oorsaeck waren van sijn Broeders doot / door dese 4. Heeren / die sijn wil geexecuteert hadden/ te voorschijn doende brengen eenige deser Papen die voor de vergaderinge bekenden/ datse voor hadden 's Koninghs Broeder Koningh te maecken. Dese wierden terstont buyten gebracht ende gedoodt. Den Koningh nu de losse toom aen sijn toorn gevende liet alle de groote Heeren tot 7. a 8. in 't getal 't sijner presentie mede vatten ende van daer slepen / waer op hy noch eenige suspicie hadde / die bevelende terstont te dooden; soo oock van haer Vrouwen ende Kinderen op de verse daet geschiedden: daer mede den Koningh weder vertrock/ latende alle de oude Heeren die by sijns Vaders tijdt verheven waren in groote last ende bekommeringe / gelijck sulcks niet sonder reden was. Den Pangoran Porbaya selfs quam nu oock vreesende des anderendaeghs tegen de gewoonte niet ten Hove / liet oock 't selve niet bekent maken / maer maeckte hem onder den duym sterck / alsoo hy seer groot ende machtigh van Volck was / ende oock seer veel verheven Kinderen / kints Kinderen en vrunden hadde. Selfs Badja Maes was sijn Soon/ die selfs onder 's Koninghs beste vrunden gereeckent wert / als voorseyt is. Den Koningh die dit na de Javaense wetten niet verdragen mochte/ en daerenboven voor eenigh ongeneught vreesende / sent om dit werck geen wortel

5. a 6000. Zielen vermoort; binnen een half uyre tijdts.

Pangoran Porbaya 's Konings Oom komt uyt vreese niet ten Hove en versteeckt sich heymelijck.

te gunnen/ en ſÿn grootmoedighept te thoonen/ den Soon Badja Maes tot ſÿnen Vader/ hem doende aenſeggen/ dat hy redenen had niet ten Hove te verſchÿnen/ om dat hy dit groote werck ſonder ſÿn communicatie hadde uytgevoert/ hy wilde hem derhalven des anderen daeghs met ſÿn ſuite komen beſoecken/ om ſÿn onſchuld te doen/ bevelende deſen Soon by ſÿn Vader te blÿven om hem te helpen in 't tracteren van ſÿn Vrunden/ die hy wilde mede brengen. Deſen Heer die deſe tael wel verſtont/ antwoorde dat hy niet ſÿns Vaders maer des Majeſtepts dienaer was/ daer by hy leven ende ſterven wilde. De Koningh antwoort: voldoet mÿn bevel op pene van mÿn gramſchap/ ende laet hem terſtont alle ſÿn Volck afnemen/ wapent ſich met meer dan 200000. Mannen ende alle de macht ſÿner Vrunden om den Pangoran Porbaya ſÿn Oom te gaen beſoecken. Deſen grÿſen Heer ſwÿght niet/ maer ſent den Soon weder tot den Koningh om ſÿn Majeſtept te verwachten/ ende hem voor deſe onverdiende eer te bedancken. Den Soon wÿders bevelende by ſÿn Majeſtept te blÿven/ om hem te dienen alſoo 't hem noch aen geen verſtandt gebrack/ den Koningh ende ſÿne Hovelingen na merite te ontfangen. Des Koninghs Moeder/ die doe noch leefde/ dit droevigh beſoecken te gemoet ſiende/ ſent upt haer Hof aen den Koningh om permiſſie tot ſÿn Vaders/ ende haers Heeren graf te mogen gaen. Den Koningh dit wel meer toegeſtaen hebbende/ denckt niet op de looſhept van deſe Vrouw/ ende ſtaet het toe: ſy buyten zÿnde doet haer in 't Huys van Pangoran Porbaya dragen/ hem biddende hy wilde haer na ſÿn Broeders graf verſelſchappen/ alſoo des Koninghs wil was hun aldaer te beſoecken/ ende beſweert hem ſulcks met eenen eed na hare wÿſe. Deſen grÿſen laet hem van deſe Vrouw bewegen/ die haer dreyghde in ſÿn preſentie te dooden/ ſoo hy haer bede niet na quam. Wÿders ſtelde deſe kloecke Vrouw ſoodanige ordre/ dat niemandt den Koningh van haer bedrÿf kenniſſe had konnen geven: want ſy haer koſtelÿcke draegh-ſetel met haer Volck ledigh na 't graf hadde doen dragen verſelt met haer ſuite/ die ſelfs niet beter wiſten/ ende was als een dienſtmaeght ſelfs aldus tot den Pangoran Porbaya gekomen. In 't reyſen na 't graft bedreeght ſy andermael den Pangoran Porbaya, latende ſich in een andere draegh-ſetel by haer Soon brengen/ ende den ledigen den Pangoran verſelſchappen. Ontrent haer Soon zÿnde/ daer niemant by mocht komen/ maecktſe haer bekent/ ende dringht met hare authoritept door alle de wachten henen tot voor haer Soon/ ende werpt haer voor ſÿn voeten neder. De Koningh verſchrickt zÿnde/ recht haer op/ ende vraeght wat haer lette: ſy antwoort/ dat ſÿn Vaders ſtem hem terſtont by ſÿn graf riep/ ende ſoo hy weygerde daer terſtont met haer te komen/ ſy wilde haer dooden voor ſÿn voeten/ haer bloote cris tot dien eynde upt de ſcheede treckende. De Koningh doe haer voornemen preſumeerende/ doch niet wetende hoedanigh/ reſolveert ſÿn Moeders bede te gehoorſamen/ gevende laſt aen ſÿn Schoon-vader Pangoran Sorbaya (die hy wiſt vyandt van Pangoran Porbaya te weſen) om wel op ſÿn Ooms huys te doen letten/ gereſolveert zÿnde ſÿn Moeder met een praetjen aen 't graf te

De Konnig wil Pangoran Borbaja beſocké.

Des Konings Moeder gaet tuſſchen beyde.

te laten (dat niet ver was) ende dan terstont weder te keeren: maer nu aen 't graf gekomen zÿnde / dat met veel besondere plaetsen afgemuert was / brenght haren Soon in de waerdighste plaetse daer 't graf stont / hebbende den Pangoran Porbaya in een ander daer naest aen doen brengen / die oock niet langh daer na sÿn Schoon-suster gewacht had. Sy met haer Soon geseten zÿnde bidt dat sÿn Volck vertrecken mocht / gelÿck oock haer Dienst-maeghden. Den Koningh staet dit toe / verwondert zÿnde over de besigheyt van sÿn Moeder. Hier valt sy hem om de hals ende knien / hem biddende te gedencken dat sy sÿn leven voor sÿn Vaders gramschap eenmael gebergt had / dat oock haer buyck ende borsten getuygen waren / van sÿn oorspronck ende opvoedingh / badt hem derhalven om een bede die niemandt als hem selfs profÿtelÿck soude wesen. Den Koningh wel merckende wat haer bede was / antwoort / dat sÿn reputatie hem veel liever was als hondert lÿven / ende de heele werelt: de Moeder seyt / dat sy sulcks sÿn Majesteyt in sÿn eygen oordeel stelt / hem versekerende dat sy selfs daer de grootste sorgh voor gedragen hadde. Hier op 't jawoort bekomende / bidt sy voor 't leven en waerdigheyt van Pangoran Porbaya op 't respect van dit graf ende sÿn Vaders recommandatie. Den Koningh antwoort sulcks behoudens sÿn Majesteyt niet geschieden kan / sy verseeckert hem sulcx voor sÿn oogen te betoonen / bidt een weynigh daer te vertoeven ende loopt by den Pangoran, maeckt hem rondt-uyt haer bedrÿf bekent / ende dat hy nu in 's Koninghs macht was / die al sÿn lÿf-wacht daer had / doch sy hadder soodanigh in versien / dat alles buyten perÿckel was / ende troont hem soo voor den Sousouhounan, die van dese verschÿninge soo wel als den Oom verbaest was. Den Pangoran sÿn perÿckel gedenckende ende het ombrengen van sÿn groote geslacht / die meer als 50. Soons en Soons Sonen waren / vreesende / resolveert hem te vernederen / valt voor den Koningh neder ende kust sÿn groote toon. Gedurende dese vernederinge doet dit arge wÿl alle 's Koninghs ende des Pangorans vrienden / die hun verselt hadden / binnen komen / die dese vernederinge des Pangorans siende ten hooghsten verblÿt waren. De Koningh nu bewogen vergeeft sÿn ongehoorsaemheyt / eñ sweert daer met eenen eed / dat hy sÿn Oom noyt gedacht hadde om te doen brengen / maer wel om hem van sÿn macht te berooven die hy tegens hem hadde willen misbruycken. De vrede wert op 't graf getroffen / ende reysen sy beyde yder na sÿn Hof. Des anderen daeghs den Pangoran Porbaya ten Hove als voorheen komende / permitteert hem den Koningh noyt ten Hove te komen dan als 't hem beliefde / prÿsende grootelÿcx sÿn Moeders voorsichtigheyt / die dese groote eñ seer apparente bloedtstorting belet hadde. Dit wert aldus van de Javanen verhaelt geheurt te zÿn / sonder dat ick andere redenen van wetenschap kan geven / als dat het voorverhaelde van 't ombrengen der Papen waerachtigh zy / daer van de doode rompen by mÿn aenwesen noch te sien waren. Uyt dit lange verhael machmen oordeelen van wat wreede / harde / ende onversettelÿcke haet-dragende nature dese natie gedreven wert / ende hoe souvereyn desen Sousouhounan over sÿn volck regeert / mitsgaders hoe verradersch de-

Den Pangoran vernedert sick voor den Koningh.

De Koning vergeeft sijn oom den Pangoran sijn ongehoorsaemheyt.

dese menschen haer voornemen door konstig veynsen weten te verbergen.

Al-hoe-wel desen Koningh de eerste 3. jaeren soo wreed en bloet-dorstig geregeert heeft / soo kan ick niet nalaten tot sijn lof dit daer by te voegen dat hy 't sedert soo goedertieren geweest is / dat de Javanen selfs hem nu krachtelijck beminnen: want d'overgebleven oude Heeren sijns Vaders / sijn presentelijck boven sijn grootste minjons in achtingh / den Koningh sich nu niet ontsiende tot deselve te gaen: immers het is by mijn aenwesen in de Mataram gebeurt / dat hy den Pangoran Porbaya is gaen besoecken met weynigh suitte / alwaer den geheelen nacht met vreughde doorgebracht zijnde / mosten de oude Heeren / die hem alle door sijn last verselschapten met hem aldaer blijven slapen / tot na den middagh gaende doe tot Nebey Wiera Patra, daer hy met andere Heeren van sijn ouderdom de volgende nacht bleef. Den derden dagh was het Tournoy-tijdt / doe mosten alle dese voorname Heeren oudt ende jongh den geheelen nacht daer blijven / om met hem vrolijck te wesen / latende de selve wel vernoeght vertrecken / die geen uyt gesondert van hem met het een ofte ander begiftight wierden. Sijn dagelijckse vreughde ende vrolijcke tijt-verdrijf getuyght oock dat hy op de sijne present geen achterdocht heeft niet twijffelende ofte alle sijne quaetgunstige sijn uytgeroept.

Dē Koning verandert van wreedheydt en wordt van de Iavanen bemindt.

Groote menighte van vrouwen bewaren des Konings Hof.

't Principaelste om voor d'onse tot verwonderinge te strecken is / dat de binnen-wacht van desen Vorst alle Vrouwen zijn / ende dat in dit groote Hof des nachts niet eenen mans persoon is dan alleen den Koningh: binnen 't welck voorseecker mach gelooft werden niet min dan 10000. wijven te wesen / yder aldaer sijn bewint hebbende / die oock als de regeringe der mannen onder hoofden verdeelt zijn / nochtans te verstaen zijnde / dat dit groote getal niet voor sijn vrouwen ofte bywijven mogen gereeckent werden / maer alleen om hem / sijn vrouwen / en concubinen te dienen / alsoo de meeste part by beurten dagelijcks uyt het Hof gaen / om te versorgen wat datter binnen gebreck mocht wesen / ende haer behoefte te bekomen. De ordre van alle dese vrouwen / soo veel my uytterlijck hebbe konnen informeren / is dusdanigh: rondtsom langhs den muer van 't Hof hebben groot getal ontrent tot 3000. het bewint / om dese muer van binnen te bewaecken; dat geen Vrouwen hun uyt het Hof door practijck mochten begeven / ofte geen mans van buyten daer mochten overklimmen. Dese oude Vrouwen bewaren oock alle de poorten ende ingangen van alle de afgesloten ende besondere vertrecken van 't Hof over yder der selver een Gouvernante gestelt zijnde. Over alle dese waren by mijn jonghste aenwesen 2. Vrouwen tot opperste hoofden / de eene genaemt Injey Maes, ende d'andere Injey 't Chela. Boven dese 3000. oude zijnder noch ontrent 3000. middelbare jonge Vrouwen tot dienst van des Koninghs wijven ende bywijven / staende mede onder dese 2. oude Hoofden / als deselve begeren uyt te gaen / maer anders niet. Neffens dese zijn noch niet min dan 4000. handtwercksters / om te bewercken 't gene alle dese soo wel als sy selfs moghten van nooden hebben. Dit handtwerck bestaet in keuken-dienst / weven / spinnen / borduren / schilderen / naeyen / ende alles wat tot Vrouwen-werck kan bedacht werden.

4000. hantwerksters.

werden. Alle dese 10000. mogen by beurten uytgaen: die hem particulier dienen zijn ontrent 400. d'alderschoonste diernen door 'tgeheele land vinden kan. Van dit getal heeft den Koningh 4. wettigh getroude wijven uyt de grootste ende doorluchtighste geslachten. Yder van dese vrouwen heeft onder haer sorge / behalven d'andere dienstboden / 40. 50. a 60. van 's Coninghs bywijven / die hy nu by d'een dan by d'ander verplaetst na sijn believen / oock heeft hy eenige liever bywijven / die niet onder dese 4. vrouwen maer andere oude vrouwen appart logeren / ende tot supplement van 't getal ruym hondert en vijftigh maeghden / die dagelijcx in alle exercitie van wapenen / dansen / singen / speelen &c. geoeffent werden / daer van hem (als hy uytgaet) altoos ten minsten 30. verselschappen: van dese 30. zijnder altoos 4. met bloote piecken / die dicht aen sijn beyde zijden sitten met de scherpte des pyers vaerdigh om te steecken. Item 16. die seer wel met roers konnen omgaen / daer mede sy hem van achteren ende van beyde zijden besluyten: d'andere 10. draeght de 1. sijn waterkruyck soo hy drincken wil: de 2. sijn Siry Pienangh: den 3. sijn tabacxpijp ende den taback: den 4. het vuer om den taback te ontsteecken: de 5. een reuckwerckkasken: de 6. en 7. hebben een vierkante cierlijcke doose in een juck hangen / daer een fluweelen bovenrock in leyt ofte hy die geliefde aen te doen / ende aenhebbende / daer in mach geleyt werden; soo oock eenigh schrijfgereetschap / muylen ende ander verschooningh van kleederen: de 8. draeght een curieus matjen / als hy buyten gaet om op te sitten: de 9. een aerdigh Sonnedeckje / om als hy sit 't selve over sijn hooft te houden. Als hy gaet wert een grooten sonnendeck van een man gedragen: de 10. past op sijn muylen als hy die uyt ofte aen wil doen. Dese laetste 10. sitten met het aengesicht na den Koningh gewent / recht voor hem: d'andere 20. gewapende sitten aen beyde zijden en achter hem geduurigh een yder aensiende ofte sich ymandt oock vermeet den Koningh sonder oorsaeck aen te sien / soo dat hy rondtsom op een hooger stoel sonder leuningh in dese maeghden besloten is. Onder dese maeghden heeft hy oock sijne danserinnen / als hier voorseyt is / soo dat op dit getal ten principalen sijn leven en gesontheyt vertrouwt wert. Seer selden gebeurt het dat den Koningh van dese eenige tot bywijven neemt / niet tegenstaende 't selve oock van de schoonste des Landts zijn / maer 't gebeurt dickmael dat hy uyt dese de groote Heeren van 't Landt een wijf geeft / op welcke hope sy den Koningh te getrouwer dienen; oock pretenderen dese veel geluckiger te zijn als Koninghs bywijven / welcke soo lange den Koningh leeft / ende selfs na sijn doodt / de hope is afgesneden om oyt een man te trouwen.

Maeghden in wapenẽ geoeffent bewaren dẽ Koning.

Dese selve ordre houden mede de Grooten na rato van haer qualiteyt / een yder mogende trouwen 4. echte vrouwen / ende soo veel bywijven als hem behagelijck zy: doch ontfangen sy seer gaerne haer getroude vrouwen van 's Koninghs hand / 't welck een groote preuve van sijn affectie 't haerwaerts is. Het trouwen der jongelingẽ aen de jonge dochters der Grooten om de geslachten onder malkanderen te verbinden / geschiedt mede met geduurige communicatie ende ootmoedigh versoeck aen den Koningh, buy-

Houwelijken der Grooten met communicatie des Koninghs.

buyten wiens goetvinden de groote Heeren geen huwelijcken willen accorderen.

Soo des Koninghs ofte eeniger Heeren 't zy groot ofte kleyn / hare bywijven met kinde swanger gaen / repudieren deselve een ofte meer van hare wijven / tot dat de bywijven gebaert hebben / diese door 't baren trouwen / wanneer die terstont na 't baren ordinair weder gerepudieert werden / om geen onechte kinderen quansuys te hebben. Een vrouw die mismaeckte ofte qualijck gestelde kinderen baert wert verstooten ende buyten 't geselschap der mannen wegh gesloten: maer seer hoogh estimeren sy een vrouwe die haer fraeye jonge sonen baert.

Ialoersheyt der Iavanen over hare Vrouwen.

Geen natien der werelt konnen jalourser zijn over hare wijven als de Javanen: want een Javaen een anders wijf niet meer dan met de handt aenraeckende / sal den man sonder beraet dese hoon wreecken / met sijn Cris steeckt hy hem doot / ende kan hy 't selve bewijsen / het wert hem by den Koningh vergeven / ende tot geen bloetschuld gereeckent.

Soo een man suspicie heeft hoe geringen persoon hy zy / dat een anderen toelept met sijn wijf te poppen / ende daer van genochsame inditie weet by te brengen / mach hy op d'ordinary recht-dagh voor den Koningh verschijnen om sijn klachten te doen. Den Koningh sijn redenen suffisant achtende doet door een sijner onderschouten des klagers party aenseggen noyt ontrent deses Mans Huys te komen / met eenen wert den klager een Cris van den Koningh gegeven die hy continueel draeght / ende sijn party ontrent sijn Huys vindende is gequalificeert hem daer mede doot te steecken / oock een yder sijner bueren daer toe om hulp te roepen.

De Iavanē moeten dē Koning in afschrapen van sijn hayr navolgen.

Den Koningh nu om dese ofte gene redenen (dat dickmael gebeurt) sijn hayr latende afschrapen / wert 't selve 't geheele landt over bekent gemaeckt tot waerschouwingh dat een yder dit te volgen heeft / weynigh dagen daer na loopen de meergemelte onderschouten ofte beulen 't geheele landt door / ende yemandt vindende boven de 16 jaeren welcke 't hayr niet afgeschooren heeft / berooven sy voor haer selven eerst alle des mans goet ende doen den man gruwelijcke tormenten aen / bestaende in driederley straffen.

Straffen over den gene die sulcks nalaten.

D'Eerste straffe is dusdanigh: sy villen hem alle 't vel boven den zoom van de ooren (soo ver haer mutsen komen) met hayr met al tot op het beckeneel gladt af / ende laten hem soo loopen. Dese komen meest op / hoewel oock veel daer van sterven. De 2. straffe is noch wreeder: sy nemē een ketel met ziedende Olie ende binden den misdadigē aen een ofte 2. beenen aen eē mick die recht over de ketel gestelt wert / eñ laten hem tot de rant van d'ooren in de Oly sacken tot dat alle 't hayr van 't hooft zy. Dese sterven meest alle. De 3. straffe is een dicke yseren muts diese gloeyen ende alsoo op des delinquants kop setten / dat hem breyn en al verbrandt / dese blijven ordinair mors doodt. Welcke 3. besondere straffen een yder seer wel doen op passen om liever 't hayr dan 't leven te missen.

Veel andere preciisheden zijn dese menschen onderworpen / te lange om

te verhalen/ alle van des Koninghs wil dependerende: by exempel: den Koningh geen Brem ofte Tabacq drinckende niemant magh drincken: den Koningh geen Amphion gebruyckende / d'andere moeten 't navolgen. Niemant schijnt nogh gelucklger dan de Landt-bouwers / de boeren in 't geberghte met haer ontallijcke Vrouwen ende Kinderen / die soo naeuw niet bekeken werden / hebbende maer te passen om haer Heeren / onder wiens restrict sy beschepden zijn / de kost te verschaffen ende haren overvloet van koren &c. over te leveren: doch werden niettemin seer ellendigh dickmael van de Hovelingen ende haer Dienaers gequelt / daerse noyt over derven klagen.

Uytbeeldinge van den aert der Iavanen.

Om de nature der Javanen kortelijck uyt te beelden/heeft men maer te seggen dat de gebreecken ende ondeughden in haer soo volkomen zijn datmen weynigh deughden daer tegen weet te vinden / sy zijn ongelooffelijck geveynst om hun quaet met schijn van goet te bedecken/ seer wispelturigh / ende traegh in haer voornemen: seer trots/ hoovaerdigh/ en ambitieus. Twee Heeren malkanderen op straet gemoetende sullen hun gesicht smadelijck d'een van d'ander wenden / een yder sich inbeeldende de grootste te wesen: onmatigh brandende van gierigheyt / ende daerom seer diefachtigh: seer luy tot den arbeyt nochtans uyt vreese seer willigh als haer 't selve door dwangh opgeleyt wert van den meerderen daer onder sy beschepden zijn: onmatigh luxurieus/ het Turckse gebreck haer nochtans geheel niet aenhangende / daermen selfs onder haer niet van weet. By haer ambitie zijnse seer moordadigh / ende ontrouw / wenschende na malkanderens doot / den Vader den Soon/ ende den eenen Broeder den anderen/ ende de Soon den Vader gaerne doodende/ soose den Koningh maer behagen konnen / ofte in staet verhoogen. In 't dooden van malkanderen zijnse wreet ende onbarmhertigh / de lancksame ende pijnlijcke doodt met vermaeck aensiende: aen de sterbende selfs siet men geen veranderinge: men hoortse niet kicken/noch sietse niet eenen traen laten; selfs seer selden onder Vrouwen en Kinderen die omgebracht werden. Ick hebbe dit diversche malen voor mijn oogen gesien: onder andere verschepde gesien rabraken/ die niet een woort spraken/ noch haer wesen veranderden. In den Oorlogh zijnse vertsaeght / ten zy datse benaut zijn / ofte de doot meenen niet ontgaen te konnen. Uyt alle welcke qualiteyten haer nature wel te presumeren is. Haer deughden zijn weynigh/ dewijlse alle geveynst zijn: 't principaelste is haer vriendelijckheyt ende beleeftheyt / daer mede sy de Europeaenen selfs overtreffen. Men heeft onder haer geen schelt-woorden kleyn noch groot; 't geene ick oyt gehoort hebbe / was onder kinderen seggende d'eene tegen d'andere: O doubila, ofte ghy ongeluckige. Van ernstige saken onder malkanderen sprekende houden sy hun seer deftigh / gebruyckende weynigh woorden. In vrolijckheyt zijnse uytgelaten / wie meer oorsaeck tot lacchen kan geven wert meest gepresen: sy zijn groote beminders van Paerden / sullende selver liever gebreck lijden dan hun Paert 't sijne te onthouden: seer liberael nedrigh en beleeft / als den een den anderen tracteert: haer discoursen veeltijdts aenleggende om den Koning

Koningh op 't hooghst in sijn absentie te prijsen; beminnen haer Koningh uytwendigh soo vierigh / datse hem als een Godt respecteren: stellen sulcken vasten fondament op haer Machometaense Godtsdienst / datse haer saligheyt onfeylbaer gelooven / ende alle andere vervloecken / ja als onsalige menschen bespotten. In noot zijnde overtreffen sy alle natien / door desperaet vechten schuymbeckende van boosheyt als dulle honden: buyten dese ongestuymige alteratie zijnse altoos haer selven soo gelijck / dat men noyt sien kan offe goet of quaet zijn / droevigh of blijde. In neutrale saken / over eenige delicten disputerende / tracht elck met al sijn verstant de rechtvaerdigheyt voor te staen / diese anders weynigh achten als 'er maer voordeel by sien: soo dat hun deughden de grootste boosheyt meer bedecken dan verbeteren / malkanderen in nature soo gelijck zijnde / datmen soude seggen dat alle Javanen in een Huys opgevoet en van een Vader geteelt waren. Den besten die ick oyt gefrequenteert heb is den Tommagon Paty, daer ick veel ongeveynstheyt ende tegen hare nature eenige trouwe in bevonden hebbe / die onder de nijdige Grooten daerom den Hollander (als een genoeghsaem schelt-woordt) genaemt wert.

De Nederlandtsche Gesanten nergens in Indien met meerder eere onthaelt.

Onder alle de Koningen van gantsch India is niemant die onse Gesanten hooger eer aendoet als desen Koningh: ende dewijl ick vijfmael na een derwaerts geweest ben / is dese eere continueel met trappen aengegroept. De eerste mael quamen wy ongewapent op 't buyten-pleyn. De 2. mael gewapent op 't eerste binnen-pleyn. De 3. mael met onse gantsche suite gewapent voor den Koningh. De 4. mael met onse gantse suite gewapent / ende werden wy een Javaense lijfwacht van 400. Mannen alle gewapent met een naem soo hoogh als eenigh Landt-heer neffens de eerteeckenen gegeven / ende quamen by hem ten Tournoy ende te gast. De 5. ende de jonghste mael seyde den Koningh my niet hooger te konnen verheffen / als my sijn heele Landt te schencken om daer te doen wat ick begeerde / gelijck oock wy in waerheyt ongelooffelijcke vryheyt hebben genoten / gaende door 't heele Landt met onse Javaense lijfwacht daer wy begeerden / van de selve gedient als een Koningh. Haer uytwendige pracht ende eer over straet gaende is seer heerlijck: voor aen gaen ontrent 100. pieckeniers achter malkanderē / alle met een scheede de yser gedeckt / deselve op de schouders dragende: daer aen 10. Musquettiers / de musquetten met root lijnwaet overtogen: daer aen volgt een man dragende een Quitasol, de 2. 't water in een aerden kruyck dat in een aerdigh korfjen hangt. De 3. een matjen om op te sitten. De 4. en 5. een vierkante curieuse doose door hun beyde aen een juck gedragen: hier in liggen eenige kleeden ofte andere behoefte. De 7. ende 8. dragen 2. bloote Piecken opwaerts ende gaen aen wederzijden voor 't Paert daer 't heerschap op sit. De 9. draeght de Siery Pienangh. De 10. de Tabacx-pijp ende de Tabacк. De 11. de Quitasol aen een langen stock over des Heerschaps hooft. De 12. en 13. gaen met 2. bloote Piecken achter 't Paert. De rest van 't andere volck tot supplement van 3. a 400. man loopen rondtsom ende achter 't Paert om 't heerschap gedurigh na de oogen te sien. Met dese staetsije ben ick de jonghste tweemalen ingehaelt

Pracht der Javaense Heeren over straet gaende.

haelt/ in 't landt gecaresseert / ende weder uytgelept tot aen 't scheeps-boort / om na Batavia te vertrecken. Doch zijn alle dese roosen ende lelien niet sonder scherpe doornen: want dieder 't lijf ende des Koninghs gratie behouden af brenght / daerenboven sijn last wel verricht heeft / is schuldigh Godt voor sijn genade te dancken / alsoo aen een verkeert woordt ofte kleyn versuym van haer wille 't leven ende vryheydt gelegen zy: als in den aert deser menschen genoch te bespeuren is / noyt yemandt nader aen 't vallen zijnde dan als hy van den Koningh verheven wert.

In 't aenkomen van de eerste audientie voor den Koningh, als mede in 't vertrecken / wert den Gesant van eenigh groot Persoonagie (welcke eere buyten ons geen andere genieten) een geelen zijden bandt om den hals ghedaen / die met de beyde eynden over de borst hanght / tot een teecken dat daer mede hem / van wien hy gesonden wert / Koninghlijcke eere wert aengedaen; alsoo niemant van 't geheele rijck dan den Sousouhounan alleen geele mach dragen / noch oock eenige brieven ontfangen / die met geel bekleet zijn als alleen den Koningh, op pene van de doodt.

Den Nederlandtschen Gesandt ter audientie komende wort bovē andere Koninghlijcke eere aengedaen.

De groote populeuse hooftplaets Mataram heeft 3. Wegen om uyt de selve te vertrecken / ende anders geen / te weten: Den Eersten hier vooren beschreven als den gemeynsten gaet uyt de Mataram Noortwaerts na Samarangh: welcken wegh als den gemackelijckxsten ende kortsten door de Poort Tadie meest bewandelt ende ordinair bereyst wert. Den 2. wegh gaet na 't Westen ende komt uyt ontrent Tegal, doch is seer moeyelijck. De principaelste Poort is hier genaemt Tourajan. De 3. wegh gaet na 't Oosten ende komt uyt ontrent Balambangan, ende met een Zijdwegh na Grissick ende Jortan. Dese Poort ofte uytgangh wert genaemt Bongor na de naem van de grootste Rivier van 't heele Landt die ontrent Grissick in Zee loopt.

Wegen om uyt de Mataram te reysen.

De principale Rivieren van Java zijn aen de Noortzijde van dit vruchtbare Eylandt de Oostelijckste Bongor, Grissick, Damack, Indermajouw, Crawangh, Baccassy, Ontongjava; ende de Westelijckste Taccare: dese alle zijn wijt ende komen met haer oorspronck uyt hooge geberghte ofte 't hart van 't landt; De mindere / daer van eenige dese groote niet wijcken / zijn by na ontelbaer / die tot sonderling gerief van de Inwoonders der Steden ende vlecken daer aen gebout gestadigh af loopen / ende deselve continueel met suyver klaer ende gewenst water dienen.

Rivieren van Java.

Japare, leggende 7. mijlen beoosten Samarangh, heeft maer een ordinair rivier / maer niettemin door aen redelijck diep / daer in de groote rivieren overtreffende / die door aen de mont alle een drumpel hebben / daer 't af loopen naeuwelijcx 2. voet zy. Dese rivier heeft sijn uytgangh onder een hooghte aen de Oostzijde ontrent 100. voeten van 't water steyl

Japare een Javaensche stadt.

opgaende/ makende een naturelijck berghsken/ streckende met een scherpe uytsteeckende hoeck tot in Zee ende buyten alle de fortificatien der Stad. Dese hooghte is maer 20. a 26. roeden breet / boven bequaem zijnde om een stercke plaets op te bouwen / ende met seer weynigh volck te bewaren ; oock commandeert dese hooghte over de geheele Stadt ende de reede. De Javanen voor d'onse in den oorlogh vreesende hebben daer op een manier van een Fortjen gebout / om d'onse van daer te houden/ 't welck seer licht was af te loopen / ende by d'onse noch lichter te behouden. De riviere is in sijn streckinge van Japare binnen dit Fort ende 't uytgesepde steenen hooft O. Z. O. en W. N. W tusschen 't hooft en 't Fort. Ontrent t'sestigh roeden buyten de rivier leyt een klip lanck 15. roeden ofte 180. voeten/ ende niet boven 30. voeten breet / seer bequaem om een water kasteel op te bouwen. Dese klip streckt hem N. N. W. ende Z. Z. O. konnende niemant binnen noch buyten de rivier ofte most tusschen dese klip ende 't Fort op de hooghte binnen een musquet schoot passeren. Dit Fortjen ofte berghjen maeckt met eenen de Zuydelijckste hoeck van't vaste landt. De reede van Japare wert beslooten met 3. Eylandekens hebbende redelijck goet versch water. Het Zuydelijckste van dese Eylande leyt Z. W. ten W. ontrent 1½. mijl buytē de rivier. 1½. mijl bewesten leyt het 2. Eyland W. N. W. ontrent ½. mijl buyten de wal. Het Oostelijckste Eylant leyt ontrent ½. mijl van 't Westelijckste ende streckt sich pas 200. roeden met sijn Zuydelijckste Punt van de klip ofte ½ mijl van de hoeck van't landt/ daer men uyt het Fortjen over heen schiet. Het Oostelijckste ende Westelijckste Eyland schieten binnen de hoecken / met een drooghte in 't midden/ beyde over malkanderen. De Noord-hoeck van dit Oostelijckste Eylant N. W. ten N. (na gissingh een mijle van de rivier) streckt sich W. ten N. de Noordt-hoeck van 't vaste landt. De schepen zeylen tusschen de Noord-hoeck van't vaste landt ende 't Westelijckste Eyland op distantie van ½ mijl na de reede. De reede is tusschen dese Eylanden ende de klip daer men dicht by op 5. vadem soude konnen anckeren. De Sadt Japare leydt in een dal bewesten de rivier : ende dit Fortjen is met eenen steenen muer ende ses punten (alle met Canon beleyt) ombangen. Hier woonen niet min dan 100000. huysgesinnen/ hun met allerley neringe behelpende. Hier is des Koninghs Rijs-tresoor/ ende moeten een yder aldaer present hun gerief halen/ sonder dat op eenige andere plaetsen op straffe van de doodt/ Rijs mach verkocht werden : maer moeten hun voorraet alle na Japare voeren/ 't welck van de booste menschen bewoont wert die/ na 't getuygenisse der Javanen selfs/ op 't gantsche landt te vinden zijn.

Dit

Dit is alsoo kortelijck / raeckende de manieren en zeden der Javaenen, tot dienst en vermaeck van de curieuse lief hebbers t'samen gestelt door een Heer / die alles met groote nauwkeurigheydt heeft ondersocht. Wy versoecken dan den goedtwilligen leser dit in danck te willen opnemen: 't welck indien wy bevinden alsoo te geschieden / sullen wy onsen arbeydt wel besteedt achten / en aengemoedight worden / om by gelegentheyt meer diergelijcke dingen onder de Pers te brengen.

EYNDE.

TOT DORDRECHT,

Gedruckt, by *Nicolaes de Vries*, wonende in de Nieuw-straet by 't Latijnsche School. Anno 1667.

Schoone Rivieren en ſpringende Wateren.

van ſchoone Rivieren ende ſpringende wateren / dat de nature ſchijnt een proefſtuck van vermaeck geformeert te hebben / om haer ſelfs te verheugen / naeuwlijcx een Dorp zijnde ofte men kan hem gaen baden ende waſſen in de uytſpringende aderen die de Javaenen op ſommige plaetſen ſeer aerdigh met de Bergh-ſteenen geaccomodeert hebben / tuſſchen welcken 't water continueel wech-vloeyt naeſt de naeſte Rivierkens.

Het gebergthe Ongaran ende Marbabou omringht al het gebergthe gevolgelijck de Weſtzijde van de Mataram, ſtreckende van Samaranghi (daer 't ſelve 1½. Mijl van de ſtrant ſijn aenvangh neemt) meeſt Z. ten W. na den meergenoemden Bergh Ongaran, van daer Z. Z. W. tot den Bergh Marbabou, van Marbabou meeſt recht Zuyden tot den Belliranghh ontrent 2. mijlen be-noorden Tadie. Deſen Beliranghh is oock hooger dan Marbabou ende wert gehouden voor den alderhooghſten Bergh van 't Landt / die onſe Schepen uyt Europa komende / ende 't Landt van Java in 't Ooſte-zuydoen aendoende wel kennen / deſelve wel 36. mijlen van de Wal te ſien zijnde. Deſen Bergh door ſijn groote hooghte eyndight allenghſkens op een diſtantie van 8. a 10. mijlen tot aen de Zuytzijde van 't Landt / dicht aen de Zee leggende / ontrent 6. mijlen van 's Koninghs-hof, ende 10. mijlen van de Zee in 't Zuyden / ſoo dat den wegh van Samarangh tot in de Mataram gehouden wert / door Boſſen en omwegen / op ontrent 30. mijlen ende tot aen de Zuytzijde 34. mijlen hoe wel in de rechte diſtantie niet meer dan 20. mijlen van de eene ſtrand tot d' andere recht Z. en N. gerekent wert.

Beliranghh den Hoogſten Bergh des Landts woort wel 36. Mijlen in Zee geſien.

Aen de Poort Tadie gemelt / leyt mede een ordinair krijghs-macht ſtercker als aen Silimby, ende is men aen deſe Poort ſeer naeuw ſtende wie datter paſſeert / ſoo wel in 't uytgaen als binnen reyſen. Hier over is een groot Heer tot Gouverneur geſtelt / die van alles aen 's Koninghs Commiſſariſen redenen moet geven als den rechten ingangh tot den Mataram ende des Souſouhounans Hof zijnde.

Deſe beyde Poorten Silimby ende Tadie leggen tuſſchen 't gebergthe op den pas ingedrongen. Aen beyde zijden is het Landt ſeer woeſt van wildernis ende met houte heyningen beſet. De Poorten zijn van hout die tuſſchen de Bergen als haer Muren ingetimmert zijn / nietemin kanmen genoeghſaem ter zijden de Poorten / langhs de ongebaende wegen / over 't gebergthe klimmen / betrapt zijnde / dat grootelijcx ſijn prijckel heeft / ſoude ſulcks met ſijn hals ſonder genade moeten boeten / als een kenteecken dat hy een miſdader / dief / fugitijf / doodt-ſlager / &c. weſen moſte.

Van Tadie voort reyſende paſſeert men noch 2. Poorten een mijl Z. ende N. van malkanderen / genaemt Oupack, ende de naeſte aen de ſtadt Caliadier. Aen deſe beyde Poorten wert ſoo heel naeuw niet geſien / nietemin door Oupack magh niemandt onbekent paſſeren ende is mede met krijghs-volck beſet.

Noch 2. Poorten Oupack en Caliadier.

De Poort van Caliadier kan niet gepaſſeert werden ofte men gaet eerſt

eerst door een sterck afloopende Revier / daer sich veel kleyne in vergaderen. Een kloeck Man is hier onmachtigh tot de knie in 't Water te staen / sonder wegh gespoelt te werden / doch is ordinair in 't drooge zaysoen niet boven een knie diep. De hooge oevers nochtans getuygende dat hy in de Regen-zaysoenen wel 150. Voeten hoogh vloeyt. Een sterck afloopende Riviere.

Binnen Caliadier zijnde is men in de Mataram, die hier sijn populeuse aenvangh neemt / zijnde 't selve in de rechte wegh een breede straet loopende wat vlammende gekromt: doch in sijn strecking meest recht Zuyden ende Noorden. Dese streeck is niet min dan 2. mijlen langh correspondeerende in 't Zuyden recht op des Koninghs-hof, loopende door dese straet verscheyde Rivieren / die men alle te paerde gemackelijck door rijt / ende uyt deselve verscheyde straten aen weder zijden / doch principael na 't Westen / alwaer de Stad met een seer ouden muer wel 2. Mijlen langh van loutere gehouwen-steen noch besloten is. Dese muer is alle van vierkante graeuwe steenen twee voeten langh / ende 10. duymen in 't vierkant / dick op gestapelt / sonder kalck ofte eenigh metselwerck / soo net in de winckel gearbeyt zijnde datse recht op staet. De hooghte deser muer is niet min dan 18. a 20. voeten: de dickte onder ten minste 12. ende boven 8. voeten; de dunte vande dickte met kantelingen afgescheyden / maer door den grooten ouderdom / daer af de Javaenen geen tijdt weten / is dese muer op veel plaetsen met breffen / daer haer passagien leggen / ingestort soo dat deselve niet meer als een ruine ende geen af schuttingh van de Stadt zy. Mataram de Konincklijcke Hooft-stadt. Het hof des Konincks. Eenen ouden swaeren muer van opgestapelde steenen sonder kalck of metselwerck.

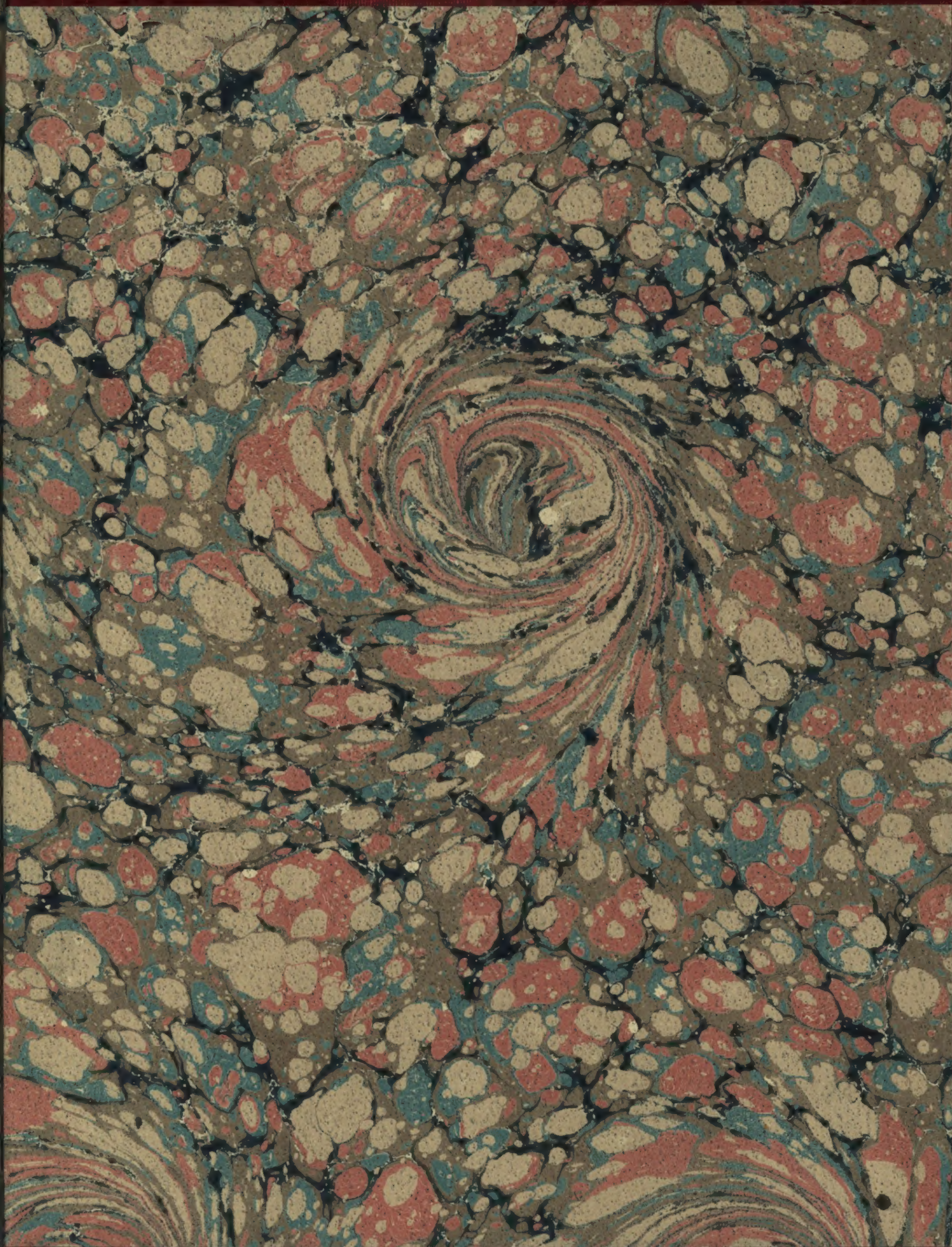
Gelijck dese Stadt tot aen 's Koninghs-hof Z. en N. wel twee mijlen langh is / soo is deselve Oost ende West niet minder. Bewesten dese Hof-straet alleen / daer het gepeupel in sulcken overvloedigen getal woont / dat sulcx sonder verwonderinge niet wel kan gesien werden.

Het vermaeckelijckste deser plaets is / dat men op 't groote pleyn staende voor 't Hof sich rondsom in een aengenaem ende seer playsant gebergte besloten vind / alle met vruchten beplant tot boven op den uytersten top / zijnde 't gebergte (uyt-genomen den Beliranghr, die uytmunt) maer soo hoogh dat men de Boomen op den top bequaemelijck bekennen kan.

Dit Gebergte leydt in 't Oosten / maer een kanon-schoot van de Stadt / ende noch dichter aen 's Koninghs-hof, doch in 't Westen niet min dan 3. 4. a 5. mijlen / in 't Noorden tot den ingangh van Tadie 4. mijlen / ende in 't Zuyden loopt dese vlackte tot aen de Zuyder-straet ongeveer 2½. a 3. mijlen achter des Koninghs-hof, makende achter des Koninghs-hof een heuvelachtige vlackte van 7. a 8. mijlen Oost ende West breet tot op de strand / met soo vermakelijcke Dorpen verciert / als men met oogen aenschouwen magh:

In dese Streeck-landts achter 's Koninghs-hof heeft den Koninck ongelooffelijcke groote Diergaerden daer hy tot sijn vermaeck ende de jaght besloten hout ettelijcke duysenden Herten / Rhinocers / wilde Koebee- Diergaerde of waeranden des Konincks.

JAVAENSE

REYSE

DOR-
DRECHT
1666